

Dannemorabygden 2023

Utgiven av Dannemora Hembygdsförening
Pris: 100 kronor

Av innehållsförteckningen framgår vem eller vilka som skrivit. Varje enskild artikel och dess författare omfattas av Lagen (1960:729) om upphovsrätt samt internationella konventioner. För skriften som helhet skyddas Dannemora hembygdsförening av dessa rättigheter.

Det är fritt att citera *Dannemorabygden* om källan anges. För eventuella särtryck av innehållet krävs Hembygdsföreningens godkännande. För undervisningsändamål krävs inget tillstånd.

Har du synpunkter eller idéer till nya artiklar eller vill du själv medverka?
Hör av dig via e-post till: hembygdsgarden.osterbybruk@gmail.com
Hemsida: www.hembygd.se/dannemora

Omslagets framsida:
Bilden föreställer Linbastun vid Hembygdsgården där linet mjukades upp före beredningen.
Foto: Agneta Rosén
Layout framsida text: Joel Eriksson

Omslagets baksida: Omslaget till katalog utgiven 1922 från Österby Bruk.

Insidorna:
För insidornas layout och för färdigt tryckoriginal svarar Björn Lundkvist, Örbyhus.

Dannemorabygden är tryckt av Print24, Tyskland

Dannemorabygden säljs av Hembygdsföreningen och i lokala butiker i Österbybruk. Eventuellt överskott från försäljningen tillfaller Hembygdsföreningen och dess utåtriktade verksamhet.

Vill du bli medlem i Dannemora Hembygdsförening
så betalar du 150 kr till Bankgiro 414-4580
eller Swishar till 123 053 85 46
Dannemora Hembygdsförening: Organisationsnummer: 817300-7405

ISBN: 978-91-527-2825-3

Dannemorabygden 2023

Innehåll

Förord, <i>Agneta Rosén</i>	4
Spelmansfesten i Film, <i>Göran Sveijer</i>	6
Familjen Dubois – från taffeltäckare till målarmästare och färghandlare, <i>Eva Dubois Ehrengren</i>	11
En shoppingrunda i Österbybruk på 1950-talet <i>Karl-Arne Gille, Lena Sandberg Gustafsson och Anna Hoffstedt</i>	20
De första affärerna i norra Films socken, <i>Maria Karlsson</i>	24
Min morfar Slaktar Hillgren, <i>Ulf Hellgren</i>	30
Gustav Vasa och Österbybruk, <i>Bengt Trolin</i>	33
Österby Gjuteri 40 år, <i>Mats Bäckman</i>	36
Om kosthåll – nöd och elände, <i>Freddie Eriksson</i>	47
Vattentornsområdet, <i>Gun-Britt Gunnarsson</i>	50
Soporna i Dannemora <i>Freddie Eriksson, Göran Isaksson, Peter Kranz, Ulrika Munkhammar</i>	60
Lin färjan Anna Johanna, <i>Stefan Skoglund</i>	62
Barbro Paulsson Weaver – stjärnfotografen i Dannemora <i>Birgitta Gunnarsson</i>	64
Filmspången ur ett historiskt perspektiv, <i>Hans Gustavsson</i>	70
Gruvarbetarebyn Vreta, <i>Christer Wahlström</i>	72
Skapande skola årskurs 7, <i>Gun-Britt Gunnarsson</i>	76
Flytt av paviljongen i Dannemora, <i>Gruvgruppen/Gun-Britt Gunnarsson</i>	80
Ny bok, <i>Gun-Britt Gunnarsson</i>	82

Välkommen till "Dannemorabygden" 2023

Nu har vi glädjen att ge ut det fjärde numret av Dannemorabygden. I de föregående tre numren efter att utgivningen återupptagits har skriften kallats Nya Dannemorabygden. Nu har vi bestämt att den inte längre är ny!

Under den första periodens utgivning, mellan 1989–2014, gavs Dannemorabygden ut av skiftande redaktioner. Där fanns på samma sätt som nu berättelser, nedtecknade minnen, personporträtt och beskrivningar i de 25 årgångarna. Många av de som medverkade finns inte bland oss längre men deras berättelser består och vi är dem evigt tacksamma.

Hembygdsföreningen har fortfarande kvar exemplar av de tidigare årgångarna och de kan köpas för ett reducerat pris. Hör av dig om du är intresserad!

Syftet med nystarten av skriften under år 2020 var att återuppliva traditionen utifrån nya förutsättningar med ett innehåll som speglar olika tidsåldrar och även nutid. Det som händer idag är ju historia imorgon.

Dannemorabygden speglar liksom tidigare ett historiskt geografiskt område som motsvarar gamla Dannemora kommun, dvs socknarna Dannemora, Morkarla och Film där också Österbybruk ingår.

Redaktionskommittén, Gun-Britt Gunnarsson och Freddie Eriksson och de skribenter de knutit till sig, har lagt ned mycket ideell tid och kraft på att sammanställa den mångfald av idéer som funnits till varje årsskrift. Vi kan alla vara stolta över resultatet.

Styrelsen riktar ett varmt tack till alla som bidragit med fina artiklar. Var och en som skrivit ansvarar för sin text som följer allmänna etiska riktlinjer. Där så behövs anges källor där informationen hämtats förutom för det innehåll som sprungit enbart ur författarens fantasi eller kunskap. Vi riktar också ett varmt tack till Dannemorabygdens Förenings- och Hembygdsarkiv.

I enlighet med regler för utgivning av tryckta alster skickas s.k. plikt-exemplar av denna skrift till Kungliga Biblioteket (KB) och till ett antal universitetsbibliotek.

Österbybruk i november 2023,

Agneta Rosén
Ordförande i Dannemora Hembygdsförening
Ansvarig utgivare

Spelmansfesten i Film

Text: Göran Sveijer

Spelmansfesten ägde alltid rum andra helgen i juli från 1944. Den första annonsen i tidningen om spelmanstävlan nedan är från 1944 och den sista från 1995. Festen innehöll oftast dans både lördagen och söndagen med Spelmans-tävlan söndag eftermiddag. Det har under åren tävlats i nyckelharpa, fiol, små och stora dragspel och några år även munspel dessutom ett år även klarinett troligen utanför den ordinarie tävlingen då det bara var en deltagare. När det blev populärt med att spela både så kallade kromatiska nyckelharpor och gammelharpor delades nyckelharporna upp i två klasser.

Att spelmanstävlingar arrangerades årligen under så många år var helt unikt för hela Sverige. Det förekom spelmanstävlingar även på andra håll i Sverige men då mer sporadiskt.

Från början var sommarfesterna i Film ett samarrangemang mellan Films JUF och Films SK. Efter ett förslag från Films SK:s ordförande Arthur Karlsson anordnades det även en tävling för spelmän på olika instrument. Festerna under sommaren var föreningarnas största inkomstkälla som möjliggjorde att de kunde bedriva sin vanliga verksamhet under hela året och då gällde det att ha ett brett festprogram som lockade en blandad publik till arrangemanget.

Festerna var från början förlagda till festplatsen i Film vid Tallbacken. Festplatsen som låg norr om jordbanan nedanför åsen öster om kyrkan. Från 1950 flyttades festerna till Björkparken. För att locka så stor publik som möjligt kunde festernas program förutom dansmusik och scenuppträdande innehålla ridtävlingar på draghästar, dansuppvisning av något folkdanslag, uppvisning av svenska brukshundar, akrobatuppträdande

mm. Efter att festen flyttats till Björkparken blev det vanligt med olika matcher i herrfotboll eller damhandboll eller som den under flera år så populära fotbollsmatchen mellan damhandbollslaget (något förstärkt av utklädda herrar) och ett gubblag med före detta aktiva spelare. Vid defileringsin på fotbollsplan kunde målvakten Evert Hillbom gå först, spelande på sin nyckelharpa. Sme-

den Evert Hillbom från Bråskan var med på Spelmanstävlan i alla år så länge hans hälsa tillät. Han bodde i huset mitt för infarten till Björkparken och var den spelman som bodde närmast av alla tävlande.

Många i publiken hade med sig eget instrument och deltog i buskspelet efter tävlingen. Även där deltog de tävlande som inte funnit nåd hos juryn av hjärtans lust. Det kunde också bli scenframträdande av domarna efter att de delgivit tävlingsresultatet. De tävlande spelmännen spelade ibland upp till gammeldans innan dansorkestern tog vid med dansmusiken.

Tävlingen samlade ofta ca 20-30 modiga spelmän. Det krävdes ett gott självförtroende och gott mod att framträda helt själv på scenen med två låtar inför en publik på ibland upp emot ett tusen personer vid bra väder. Dessutom bedömas av en jury med erkänd sakkunskap. De som åtagit sig uppdraget som domare var ofta riksspelmän och var fram till och med 1968 två man stark och utökades från 1969 till tre stycken.

För att nämna några av de flitigast anlidade domarna kan man börja med Eric Sahlström som ledde bedömningen i nästan 30 år bl.a. ihop med Anton Jernberg i sju av de elva år som Anton dömde. Av Eric's bröder var Kalle den som medverkade nästan lika många år som Eric men bara drygt 20 år tillsammans med Eric. Yngste brodern Sture Sahlström däremot bara två år. De sista tio åren dömde Esbjörn Hogmark.

Domarna Karl och Eric Sahlström uppträder efter att tävlingen är avgjord. 1979.

Fotograf Kerstin Nordfors

R/RADIO FREDAG 7 JULI 1995

50: E SPELMANSFESTEN
BJÖRKPARKEN
FILM
Lördag 8 juni kl 14.00-01.00
Program:
14.00 Spelmanstävlan på fiol, nyckelharpa, stora och små dragspel samt munspel.
16.00 Världsmästaren på nyckelharpa Anders Mattsson med Upplandskvartetten.
18.00 Prisutdelning.
19.00 Henning Lundström "Amos Persson".
21.00-01.00
Dans: **MAC OLSSONS** med **ANNIKA**
Välkommen till en av Sveriges äldsta musiktävlingar!
Films Sk

Anders Nordfors spelar upp på Kontrabasharpa inför domartrion 1979.
Foto: Kerstin Nordfors

Efter att antalet domare utökats med en person var det Mac Olsson som tillförde sin kompetens på dragspel i ca 16 år.

Många av de tävlande återkom år efter år, för tävlingen var uppskattad av spelmännen då det oftast var den enda spelmanstävlingen för året som arrangerades i Uppland. Några spelmän som var flitiga deltagare under 1950 och 60-talet var bröderna Tallroth, Ivar, Sven, Arthur och Curt. Alltid var det någon av bröderna som vann på nyckelharpa, 16 av 20 år, eller fiol 12 av 20 år. På små dragspel erövrade Hjalmar Lundgren och Bror Holmqvist många förstaplatser. Bland stora dragspel var Arne Berlin och Gert Jansson ofta överst på prispallen.

Från 1970 var Ragnar Berglund flitig deltagare under många år och framgångsrik på främst nyckelharpa men även vinnare i fiolklassen.

Som domare har följande tjänstgjort: Sven Tallroth, Gunnar Näslund, Ivar Tallroth, Eric Sahlström, Anton Jernberg, John Olsson, Sture Sahlström, Karl Sahlström, Sture Andersson, Bengt Persson, Mac Olsson, Sven Åström, Esbjörn Hogmark, Curt Tallroth.

Deltagande spelmän med anknytning till Dannemorabygden av de år det gått att få fram deltagarlistor har varit

Nyckelharpa: Per Oskar Hellgren, Evert Hillbom, Nils Furusjö, Birger Öhrvall, Ernfrid Norrbom, Ceylon Wallin, Ragnar Olsson, Nils Nordström, Hans Gille, Lars Gille, Leif Alpsjö, Sonja Åström, Sture Hogmark, Esbjörn Hogmark, Kurt Södergren, Arne Bergman, Anders Nordfors.

Fiol: Ulf Malmqvist, Anton Jernberg, Gustav Jernberg, Nils Nordström, Albin Wallin, Bertil Georgsson, Nils Käll, Ceylon Wallin, Sonia Åström, Leif Alpsjö, Sven Ahlbäck, Janette Jansson, Karin Lund,

Små dragspel: Albert Kvist, Ragnar Forslund, Hjalmar Lundgren, Oskar Sommar, Anders Nordfors

Stora dragspel: Olle Lundberg, Hjalmar Lundgren, Bengt Johansson, Ingegärd Gustavsson, Sven Holmgren, Stina Brodin, Inga Lisa From, Gert Jansson, Lena Carlsson, Gunnar Forsgren.

Några exempel på resultatlistor:

Nyckelharpa	Fiol	Små dragspel	5 radiga dragspel
1949			
Per Oskar Hellgren	Anton Jernberg	Albert Kvist	G Wennlund
Algot Karlsson	Olof Jansson	Ragnar Forslund	
Birger Öhrvall	Rune Lunsqvist	David Bergman	
Evert Hillbom	Karl Sahlström	Gustav Wennberg	
Gustav Wennberg	Erik Hanses		
	Gustav Jernberg		
	Ulf Malmqvist		
	Bo Liljekvist		

Nyckelharpa	Fiol	Små dragspel	5 radiga dragspel
1953 Ivar Tallroth Birger Öhrvall Evert Hillbom Per Oskar Hellgren Karl Wennberg Algot Karlsson	Arthur Tallroth Curt Tallroth Sture Andersson Karl Andersson Johan Andersson Erik Ansén Nils Nordström	Hjalmar Lundgren Albert Kvist Bror Holmqvist Gustav Wennberg	Hjalmar Lundgren Ingegärd Gustavsson Bengt Johansson Stina Brodin Karl Wennberg Inga-Lisa From
1968 Curt Tallroth Sven Tallroth Sigurd Sahlström Ragnar Olsson	Olof Jansson Curt Tallroth Bo Larsson Bertil Georgsson Nils Käll	Gunnar Persson Rune Magnusson Bror Holmqvist Joel Jansson	Bengt Persson Bengt Eriksson Per Pettersson Arne Berlin Gert Jansson
1979 Peter Hedlund Ragnar Berglund Ditte Andersson Sture Hogmark Lars Gille Hans Gille	Sven Ahlbäck Ragnar Berglund Bertil Georgsson	Karl Karlsson Sven Karlsson	Gert Jansson Gösta Söderberg Maj Söderlund
1985 Esbjörn Hogmark Peter Hedlund Ragnar Berglund ”Gammelharpor”: Arne Bergman Kurt Jinder Anders Nordfors	Valo Åström Lennart Karlsson Sture Andersson	Inge Henriksson Stig Myrberg Sven Karlsson	Stig Myrberg Gert Jansson Inge Henriksson
1990 Anders Mattson Arne Bergman Ola Herzberg	Sonja Sahlström Lotta Franzén	Sven Olof Hedqvist Inge Henriksson Ingvar Hellander	

I bruksarkivet finns resultatlistor på alla år utom de sex år som saknas vilka är 1944, 1945, 1946, 1948, 1950 och 1995.

Familjen Dubois – från taffeltäckare till målarmästare och färghandlare

Text och foto: Eva Dubois Ehrengren

Johan Petter Dubois - taffeltäckare

Det här är historien om familjen Dubois i Österbybruk som härstammar från taffeltäckaren Johan Petter Dubois (1810 – 1885). Johan Petter föddes i Gubbo, i Valö socken, familjen hette Skytt. Namnet stavades Schytte under 1700-talet, vilket tyder på att familjen var av vallonskt ursprung. Johan Petter tog sin mors flicknamn – Dubois – när han arbetade som taffeltäckare på Österbybruks Herrgård. Under den här tiden ägdes herrgården och bruket i Österby av brukspatronen Pehr Adolph Tamm. Vid herrgården sysselsattes uppemot ett trettiotal anställda. I den siffran ingick trädgårdspersonalen och trädgårdsmästaren, betjäning och kökspersonal samt taffeltäckaren.

Taffeltäckaren Johan Petter Dubois (1810 – 1885)

Herrgården betjänades även tidvis av hantverkare såsom målarmästaren och sadelmakaren. Därutöver fanns det bruksskyttar och bruksfiskare som hade ansvar för att det alltid fanns färskvaror i herrgårdskällaren.

Taffeltäckaren stod brukspatronen nära och sörjde för de lekamliga behoven. ”Taffeltäckaren var Pehr Adolph Tamms förtrogne och faktotum”, han följde med på resor och körde även ekipaget. I vagnen medfördes alltid klädsåkåp med ombyteskläder... Emellanåt kom det förnäma besök till herrgården och då skulle Johan Petter sörja för dukningen och undfågnaden med hjälp av betjänter och annan kökspersonal... ”

Taffeltäckaren hade ett eget utrymme i herrgården, det var en mezzaninvåning, det vill säga en mellanvåning, som låg insprängd mellan två högre vå-

* Österberg, Gottfrid: Artikel: Den förträfflige Taffeltäckaren, Upsala Nya Tidning, Julnummer, År okänt

** Faktotum, synonymer: allt i allo, högra hand, trotjänare

ningar. Man kommer in i taffeltäckarens två små rum genom en välvd dörr som finns mitt i trappen till övervåningen. Från de små låga fönstren i tjänsterummen hade han utsikt både utåt gården och in mot husets inre. Taffeltäckarens våning finns fortfarande bevarad på Österbybruks herrgård.

Johan Petter Dubois gifte sig 1838 med Johanna Charlotta Gille (1817–1873). De fick fyra barn, Maria Augusta, Charlotta Wilhelmina, Johanna Gustava och Claes Oscar. De var bosatta i Österbybruk, men jag har inte kunnat hitta några uppgifter om exakt var de bodde.

I Jan-Åke Holmbrings* bok ”Patron på Österby bruk”, berättar han: ”De flesta tjänarna blev gamla i gården hos patron...

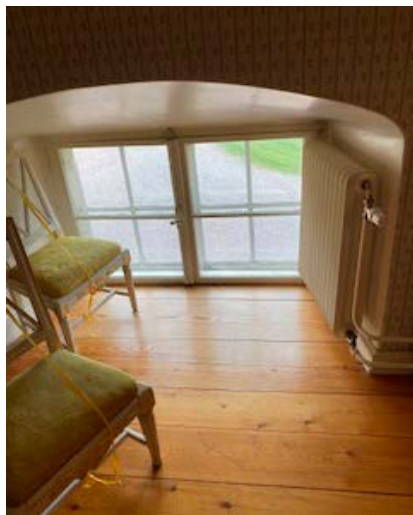
Han berättar gärna om sina trotjänare i breven. Gamle Berndt och Dubois var inte bara hans betjänter i många år, de blev också hans personliga vänner”.

På Films kyrkogård, mot östra muren, finns två minnesmärken kvar som påminner oss om Taffeltäckaren Johan Petter Dubois och hans hustru Charlotta. Tyvärr är minnesstenen över J. P. Dubois angripen av lavar vilket gör att det är svårt att läsa texten.

Taffeltäckarens son, Claes Dubois valde en annan yrkesbana och blev målarmästare. Claes Dubois fick sitt gesällbrev 1868 och bosatte sig i Österbybruk. Under lärlingstiden hade han bland annat arbetat i Gävle. När Claes Dubois återvände till i Österby hyrde han en lokal i nuvarande Sadelmakarlängan och åtog sig måleriarbeten både åt bruket och åt privatpersoner.

Claes Dubois gifte sig gifte sig 1871 med barnmorskan Catharina Lovisa Gille. De fick åtta barn: Johan, Oscar, Klas, Per, Rut, Maria, Alma och Karl. Familjen var bosatt i övre våningen i Södra Osten, Lillgatan 1. Hustrun Catharina avled 1899, då var det yngsta barnet Karl Dubois endast 11 år. Man kan lätt förstå att det var en mycket svår situation för familjen och efter ett par år gifte Claes om sig med barnmorskan Julia Aspman, det äktenskapet var barnlöst.

Claes var mycket religiös, han skrev ner instruktioner till sina barn om hur de skulle leva sina liv på ett gudfruktigt sätt. Han förde även en mycket noggrann kassabok så att alla barnen skulle behandlas på ett rättvist sätt. Två av

*Interiör från taffeltäckarens rum.
Foto: Eva Dubois Ehrengren, 2022.*

*Claes Dubois
(1846-1926)*

*Catharina Dubois f. Gille
(1850-?)*

*Julia Dubois f. Aspman
(1844-1899)*

Claes Dubois söner valde samma yrke som fadern och blev målarmästare. Den ene var min farfar Oscar Dubois. Han arbetade till att börja med tillsammans med sin far och de hade målarverkstad i Sadelmakarlängan. Far och son med familjer bodde grannar i Osthusen på Lillgatan och Hammargatan.

Oscar Dubois – målarmästare

Oscar Dubois arbetade i Uppsala och Gävle under sina år som målargesäll, efter avslutad utbildning flyttade han tillbaka till Österbybruk. Oscar gifte sig 1903 med Ester Törner från Skedevi. Paret fick fyra barn: Gunhild, Gertrud, Bengt och Folke. Familjen bodde i en lägenhet i Södra Osten. Oscar hade ett företag med flera anställda målare. Målarna kom varje arbetsdag hem till familjens bostad där Ester serverade dem mat. Det kan inte ha varit någon lätt uppgift för min farmor, de bodde i en liten, omodern lägenhet och hon skulle

*Oscar Dubois
(1873-1955)*

*Ester Dubois
f. Törner (1876-1951)*

* Holmbring, Jan-Åke: Patron på Österbybruk, Probus förlag, Stockholm, 1997

samtidigt ta hand om barnen. Den äldste sonen Bengt avled i difteri i 8-årsåldern. Sjukdomen var vanlig i Sverige i början av 1900-talet och dödade årligen tusentals barn. Dottern Gunhild född 1903 utbildade sig till tandtekniker i Stockholm och flyttade så småningom till Kungshamn i Bohuslän.

1923 flyttade familjen Dubois till en nybyggd villa belägen på Bertilsvägen 5 i Österbybruk. På tomten fanns en mindre byggnad som inrymde målarverkstaden. I samband med flytten startades en färghandel som drevs familjens regi tills Folke Dubois gick i pension 1975.

Dubois Färghandel, 1920-tal. Fotot tillhör Dannemora-bygdens Förenings- och Hembygdsarkiv.

En färgrik familj

Det fanns många målare i släkten Dubois, från Claes Dubois och framåt. En del bodde kvar i Österby och en del flyttade till Uppsala eller andra ställen. De behärskade alla gamla målningstekniker så som ådringsmålning, betsning, lasering, marmorering, kurbitsmålning och schablonmålning. Min farfarfar Claes, min farfar Oscar och min pappa Folke och flera andra släktingar målade tavlor på fritiden, ofta med motiv ifrån Österbybruk. En del tavlor skänktes bort till vänner och bekanta, en del såldes och en del finns kvar inom släkten.

Folke Dubois – målarmästare och färghandlare

Folke, yngste sonen till Oscar Dubois, gick först i målarlära hos sin far och utbildade sig sedan till målare vid Tekniska skolan i Uppsala. Far

Vallonsmedjan målad av Oscar Dubois i början av 1950-talet.

*Folke Dubois
(1910–2000)*

*Margareta Dubois f.
Einarsson
(1920–2007)*

och son drev målerifirman tillsammans fram till Oscars pensionering och sedan fortsatte Folke på egen hand. Firman hade flera anställda och utbildade blivande målare.

Nyårsaftonen 1939 gifte sig Folke Dubois och Margareta Einarsson. Vigseln skedde i Dannemora kyrka och bröllopfesten hölls på Dannemora hotell. Andra världskriget pågick och Folke var inkallad till krigsmakten och låg ofta ute i militär beredskap i Stockholms skärgård. Under 1940-talet infördes ransonering av vissa livsmedel och importvaror, vilket försvårade livet för många svenskar. De som hade möjlighet hittade nya sätt att försörja sig. Margareta började att baka pepparkakor till försäljning. Det var ett tungt arbete att först göra pepparkaksdegarna i stora bunkar, sedan kavla ut degen tunt innan kakorna togs ut med pepparkaksformar och att sedan grädda och paketera kakorna. Inga maskiner fanns till hjälp utan allt gjordes för hand. Kakorna bakades i källaren till en grannfastighet för att sedan skickas med landsvägsbussen till Uppsala. Margaretas syster och sväger drev Holms konditori i Uppsala och där såldes kakorna.

Under andra världskriget skickades många barn från Finland till Sverige för att undkomma krigets fasa. Folke och Margareta tog sig an den lilla finska flickan Ulla, hon adopterades så småningom och blev kvar i Sverige. Med tiden blev det ytterligare två barn i familjen, Eva född 1952 och Mats född 1956. Margareta och Folke bodde i samma hus som Folkes föräldrar och hans syster Gertrud på Bertilsvägen 5. Huset moderniserades och byggdes ut 1943. Efter ombyggnationen rymde huset två lägenheter, en affärslokal, ett garage och en lagerlokal. Oscar, Ester och dottern Gertrud bodde i lägenheten på övervå-

ningen i den äldre delen av huset. Folke och Margareta, med familj, bodde i en lägenhet i den nybyggda delen av huset. Efter föräldrarnas död bodde Gertrud kvar i sin lägenhet livet ut. Hon hade ingen egen familj men tyckte mycket om besök av oss barn och hon var alltid barnvakt när behov fanns.

Dubois Färghandel

Det var Ester och Oscar Dubois som startade Dubois Färghandel på 1920-talet. Från 1950-talet och framåt skötte Gertrud och Margareta Dubois butiken. På lördagarna hände det att Folke ryckte in som expedit, han kunde även ge goda råd till kunderna. Vid behov lånades ett tapetbord ut i samband med tapetköpen. Det fanns provkartor på tapeter och färger så att man kunde beställa hem sådant som inte fanns tillgängligt. Affären hade en speciell doft som kom sig av att man sålde många varor i lösvikt, det var till exempel ingredienser till färger såsom färgpigment i olika kulörer, krita, kristallolja, förtunning och terpentin. Där fanns ett speciellt utrymme där allt detta förvarades, en del var giftigt, frätande eller luktade illa.

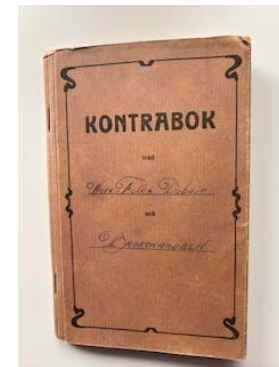
I färghandeln såldes inte bara färg och tapeter utan även husgeråd, porslin, leksaker och smink. Det fanns varuprover på till exempel läppstift, mascara, ögonskugga, brunkräm och parfym. Sminket förvarades i en glasdisk där det exponerades på ett lockande sätt. Det såldes också lotter från penninglotteriet och man tillhandahöll dragningslistor och betalade ut mindre vinster i samband med den månatliga vinstdragningen. Det var många som köpte lotter och hoppades på att vinna högsta vinsten.

Vår familj bodde i den nyare delen av huset och min faster Gertrud bodde i den ursprungliga lägenheten som låg närmast Bertilsvägen. Båda lägenheterna var byggda så att man lätt kunde ta sig in till affären. Från köket i vår lägenhet kom man via en tambur direkt in i färghandeln. Detta var praktiskt, för då kunde man lätt kila in i lägenheten och koka kaffe eller sätta på potatisen. Butiken hade öppet 9.00-17.30 och lunchstängt mellan 12.00-13.30. Lördagar var det öppet 9.00-13.00.

När jag var liten tillbringade jag mycket tid i färghandeln. Vi hade periodvis flickor anställda som expediter i affären, de skulle bjudas på kaffe med dopp, förmiddag och eftermiddag, kaffet serverades i vårt kök. Margareta och Gertrud turades om att tjänstgöra som expediter. När Folke arbetade i närheten kom han hem och åt frukost och ibland även lunch.

I affärslokalen fanns ett litet kontor där telefonen fanns, den fungerade som växel till vår privata telefon. Telefonnumret var Dannemora 33. När man skulle ringa vevade man på en vev på telefonen och blev kopplad till telefonväxeln i Dannemora. Där begärde man muntligt det telefonnummer som man ville

ringa till. På kontoret fanns även kassaskåp, skrivmaskin, räknesnurra, kataloger och kassaböcker. En brant trappa ledde ner i källaren och där fanns ett lagerrum för sådant som inte rymdes på butikshyllorna. Innanför lagerrummet fanns ett garage. I en annan del av källaren fanns oljepanna, tvättstuga och matkällare. Längst bort i trädgården fanns en liten stuga som också var till för förvaring av sådant som hörde till verksamheten. Folke var både målarmästare och glasmästare, så det förvarades även glasskivor i uthuset.

Ibland kom det handelsresanden till affären och tog upp beställningar på varor som sedan levererades med tåg till järnvägsstationen. Varje vecka kom en lastbil som levererade varor från Alcro direkt till butiken. Kassan räknades dagligen och det var naturligtvis bara kontanter som användes. När jag blev tillräckligt stor fick jag hjälpa till att räkna pengarna och sedan lämna dem till Handelsbanken. Jag brukade också hämta dagens post på postkontoret och cykla till järnvägsstationen och hämta paket som kom med tåget.

När julhelgen närmade sig blev det mycket jobb. Lite extra trevliga varor som passade som julklappar köptes in. Kundantalet ökade och många paket skulle slås in men störst av allt var juls skyltningen, då skulle man varje år överträffa sig själv i påhittighet. Allt var mycket hemligt och skyltfönstren täcktes över medan man skyltade om, ingen fick se något förrän på skyltsöndagen. Andra advent var det juls skyltning, då gick alla man ur huse för att titta på härligheterna som exponerades i alla skyltfönster. På julaftonen stängdes affären klockan ett, men innan dess åt vi dopp i grytan i vårt kök. Många var ute i sista sekunden och köpte julklappar, ibland ringde det på dörren och någon som glömt eller inte hunnit med att köpa presenter bad att få handla fast affären var stängd.

På 1960-talet lade Folke ner måleriet och tog anställning som målare på Pharmacia. Det var nya tider, folk skaffade bil och började pendla till jobb på andra orter. Färghandeln såldes 1975 till Uno Eriksson som hade färghandel i Örbyhus och ville utvidga verksamheten. Epoken Dubois Färghandel var över även om Margareta arbetade kvar i butiken fram till sin pensionering. 1990 såldes huset på Bertilsvägen och Folke och Margareta flyttade till ”höghuset” på Skyttbacksvägen.

Folke fortsatte som pensionär att måla tavlor, han hade kurser i korgmålning och hjälpte till vid Hembygdsgården långt upp i åldern. Margareta och Folke var dessutom älskade far- och morföräldrar som ställde upp i alla väder när barnbarnen behövde tillsyn.

Folke Dubois i färd med schablonmålning på Hembygdsgården i Österbybruk. Bilden tillhör Dannemorabygdens Förenings- och Hembygdsarkiv. Foto: Nils Hjort.

Reflektioner

När jag tänker på min uppväxt tycks det som om arbetsliv och privatliv inte var så tydligt åtskilda. Många i min omgivning arbetade med småföretag och lät arbete och fritid gå i varandra efter behov. Folk hade en stark framtidstro, allt skulle bli bättre och man berättade gärna om hur kämpigt det hade varit ”förr i tiden”. Allt utvecklades och gick framåt, och det gjordes nya upptäckter och uppfinningar som skulle göra livet lättare. De nyheter som man fick, kom genom radion och dagstidningen och informationsflödet var inte så stort. Ingen hade en aning om vad som skulle ske när livet digitaliserades och man helt plötsligt hade tillgång till allt som hände i hela världen, bara ett knapptryck bort. När man tänker på den värld som dagens barn och unga lever i känns skillnaderna himmelsvida.

När jag växte upp på 1950-talet var Österbybruk och Bertilsvägen med omkringliggande gator min hela värld. Vi åkte till Uppsala någon enstaka gång och hälsade på släktingar eller köpte förnödenheter, men oftast var vi hemma. På höstarna åkte vi ut i skogen och plockade bär och svamp. Ibland på söndagarna tog pappa fram bilen och vi åkte på utflykt hela familjen, vi åkte oftast inte längre än till Örbyhus.

Där vi bodde fanns allt man behövde på bekvämt avstånd, i ena änden av Bertilsvägen låg Missionskyrkan och längs med gatan fanns flera affärer.

Förutom vår färghandel fanns ett urmakeri, ett hembageri och Lindgrens spiceriaffär. Därutöver fanns flera affärer i närheten, till exempel Westergrens herrekipering, Gilles bok- och pappershandel och fotoateljé, Asta Gilles sybehörsaffär, Westergrens skoaffär, Burmans elaffär, Konsum, Järnhandeln och Brukshandeln med tillhörande mjölkbutik, ingen av dessa affärer finns kvar idag. Mjölk kunde man köpa i lösvikt i medhavd flaska och var man sugen på godis så fanns det kolor för ett öre styck. Maten köpte vi i Brukshandeln och skrev upp på vårt konto, sedan betalades inköpen månadsvis. I området fanns också Josefs café, bibliotek, post, bank och tandläkare, däremot måste man ta sig till Dannemora om man behövde uppsöka provinsialläkaren eller apoteket.

När televisionen började sända program hade nästan ingen en egen TV-apparat. Både barn och vuxna stod utanför Burmans elaffär och tittade på TV i skyltfönstret. Det fanns bara en kanal och man sände bara på kvällstid.

På vintern användes den backiga Bertilsvägen flitigt av traktens barn för att åka sparkstötting och kälke. Gatan var inte speciellt trafikerad med bilar och jag kan inte påminna mig att någon vuxen någonsin varnade oss för att det kunde vara farligt att leka där. På sommaren kunde man träna sig på att cykla, lära sig simma på simskolan i Simbadet eller gå på stylvor hemma i trädgården. Man kände alla grannar och visste deras namn och ofta deras historia sedan generationer tillbaka. På den plats där Vallonvägen ligger idag, var det bara skog.

Det fanns gott om barn i området och ville man leka så fanns det en lekplats på Stråkvägen. På den tomten byggdes senare vårdcentralen och ett äldreboende. På lekplatsen fanns gungor, en rutschkana och en karusell och en yta där man kunde spela fotboll eller brännboll. 1959 invigdes Centralskolan som låg ett stenkast bort, femdagarsvecka infördes i skolan och det fanns en skolmatsal som serverade lunch till eleverna. Skolan hade plats för årskurs 1–9 och var en av de första grundskolorna i trakten.

All utveckling sker gradvis och man märker inte när den sker. Alla tidsperioder har sina för- och nackdelar och det är svårt att göra rättvisa jämförelser mellan tidsperioder, men en sak kan man dock konstatera - det har hänt mycket i världen sedan taffeltäckaren Johan Petter Dubois föddes i Gubbo, Valö socken 1810.

Referenser:

Internet x-konsult .se

Den förträfflige taffeltäckaren av Gottfrid Österberg. Artikel i Upsala Nya Tidning, Julnummer, årtal okänt.

Holmbring, Jan-Åke: Patron på Österby bruk

Riksarkivet

En shoppingrunda i Österbybruk på 1950-talet

Text: Karl-Arne Gille, Lena Sandberg Gustafsson och Anna Hoffstedt

Många av de Österbybor som växte upp i bruket under 1950-talet, har bevittnat hur samhället ”tog fart” under denna tid.

Under 1920-talet började ett egnahemsområde byggas, med början vid Bertilsvägen och Dannemoravägen. Många, som arbetade i järnverket och i Dannemora Gruvor, bosatte sig här. Detta fick till följd att ett flertal företagare etablerade sig på orten. Butiker, firmor, pensionat, konditorier, verkstäder, frisersalonger och bensinstationer blomstrade, trots konkurrens från liknande företag i närområdet vid denna tid.

Mina minnesbilder från Österbybruks affärer i början av 50-talet.

Jag börjar i min pappas affär, Gilles Bok- och Pappershandel. Där fanns böcker, kameror, leksaker, godis, tobak m.m. Man kunde bli fotograferad eller lämna in sin tipsrad. På väggen utanför fanns godis- och tobaksautomat om man ville handla då affären var stängd. De flesta varor som såldes i pappas affär levererades med tåg till Österby järnvägsstation, varifrån jag fick hjälpa till med frakten till affären på en cykelkärra.

I samma hus som pappas affär fanns posten och i första rummet där fanns postfack.

Källarvåningen inrymde två affärer. Dörren till vänster ledde till Burmans el och radio. Där kunde man i skyltfönstret se tv-åldern nalkas, ca 1956-1957.

Innanför höger dörr höll urmakare Birger Eriksson, Ruckis, till.

En våning upp fanns Birgit Adolfssons Damfrisering med ingång från baksidan.

Högst upp i pappas hus kunde man besöka tandläkare Thorén.

Gilles Bok- och Pappershandel.

I huset till vänster om pappas fanns Wennngrens Herrekipering. Ytterligare längre ner, efter samma väg, låg Sko-Hjalmar Westergrens affär. Han reparerade även skodon.

Mitt emot pappas affär fanns på den tiden idrottsplatsen Bertilet, omgiven av ett grått plank.

På samma sida som Bertilet låg Österby-Brukshandel. Den hade fyra olika ingångar. Längst till vänster mjölkaffär, därefter manufaktur med skor sedan specerier och längst till höger charkuteri. Alla inköp gjordes över disk med affärsbiträden.

Mitt emot Brukshandeln hade Handelsbanken sitt kontor. Bredvid banken fanns även Brukshandelns kiosk.

Vid sidan av Brukshandeln, i en stor byggnad, fanns Österby Järnhandel. Förutom järnvaror såldes byggvaror och till och med bensin där.

På övervåningen bodde handlaren Gutenvik med familj. Till järnhandeln hörde fyra röda magasin, som finns kvar i dag.

I ett gammalt bryggghus, efter vägen uppemot Storskolan, hade Nils Sandström sin verkstad. Han tillverkade och reparerade mekaniska delar.

Fortsatte man vägen över Smid-strömmen fanns där en tät granhäck. Bredvid lokalen, i det som var labbyt till Ånghammaren, fanns Bruno Zettergrens cykel- och mopedverkstad. Där kunde man även få skridskor slipade.

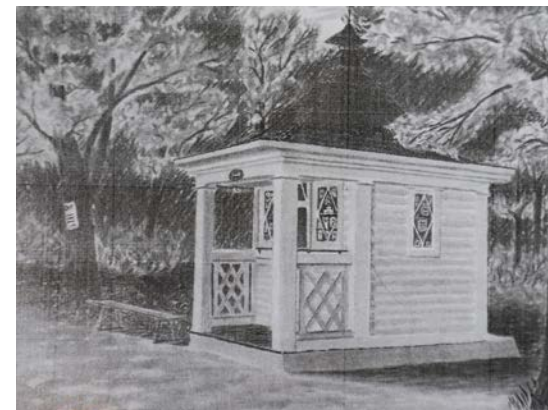
Från pappas affär gick en väg mot järnverket. Första huset på vänster sida köptes av Ruckis-Eriksson, som flyttade sin verksamhet dit. Han hyrde ut källarlokalen till första Konsumbutiken inne i Österbybruk.

Huset bredvid urmakare Ruckis inrymde Dubois färghandel med affärsbiträdet Gertrud. Det är affären som fått ge namn åt Dubois-backen.

I källaren på nästa fastighet låg Österby Hembageri.

Wennngrens Herrekipering.

Brukshandelns kiosk. Illustration: Cilola Lindström.

Ytterligare ett hus bort fanns Lindgrens speceriaffär. Jag kommer ihåg en maskin som fyllde på mjölk i kundens medhavda flaska. Maskinen fungerade som ett litermått och var som en rund kula där man kunde se mjölken.

Gummi-Herbert hade sin verkstad en tvärgata ner. Han sålde och repare-
rade bildäck. Mitt emot Gummi-Herbert bodde Ragnar Strid, som band och sålde borstar av alla slag.

I huset bredvid Ragnar fanns Winrots Damfrisering. Då Stiftelsen 1 byggdes kunde Konsum flytta in i källaren där.

Bredvid Stiftelsen 1 fanns Asta Gillés sybehörsaffär.

Vid större tillställningar, såsom begravningar, bröllop eller födelsedagskalas vände man sig till Fredrikssons pensionat, som låg mittemot Astars affär.

Pensionatshuset inrymde även Krigs Blomsterhandel.

I korset mot Dannemoravägen låg Artur Bromarks cykel- och mopedverkstad. Han sålde även bensin, därav namnet MACK-Artur.

Om man behövde ta taxi så kunde man gå tvärs över vägen till Österby Bilstation. Där kunde man tanka, köpa nytt fordon och reparera sin gamla bil.

Östers Herr- och Damfrisering fanns också i denna korsning.

I huset bredvid frisörerna låg Sjuk-kassan och Uppsala Sparbank.

Efter samma väg fann man Josefs Konditori, som serverade kaffe, bakverk och egentillverkad glass. Samlingsplatsen i bruket! Inne i konditoriet låg röken tät, alla satt och ”bolmade”.

Rörmokare, Fixar'n, Tage Blom bodde och verkade i en byggnad bakom konditoriet. Om man hade en kran som behövde bytas så fixade han det enkelt och snabbt.

Hattar och mössor kunde man köpa i källaren i huset bredvid Bromarks cykelverkstad.

I lilla huset intill fanns skraddarna Gottard och Ellen Blomstedt. De tillverkade måttbeställda kläder, samt lagade och lappade det som var trasigt.

Olle Westbergs hade möbelaffär, snickeri och glasmästeri ett kvarter längre bort på motsatt sida.

På andra sidan av vägen drev Gottmar och Kerstin Blom kafé.

Närmast Ängarna fanns ytterligare en frisör, Birgits Damfrisering.

Fredrikssons pensionat.

Österbys vackraste julskyltning kunde man beskåda på tvärgatan mot Dannemoravägen, i en källarlokal. Trädgårdsmästare Åsberg sålde blommor och grönsaker från egna drivhus. Han drev även begravningsbyrå.

I vägkorsningen mot Dannemora, Österby Bilverkstad.

Mittemot järnverket fanns Arvids kiosk. Vid Käbbo låg en fisk- och grönsaksaffär.

Efter vägarna i Österby, stannades det och tutas det för att folk skulle komma ut och handla. Här fanns bryggar-, fisk-, bagar- och charkbil.

Vill du gå denna runda, som en guidad tur, så kontakta Karl-Arne Gille.

Österby Bilverkstad.

Fisk-och grönsaksaffär, Käbbo.

De första affärerna i norra Films socken

Text: Maria Karlsson

I äldre tider var köpenskap förbehållet städerna där handlarna var en särskild yrkesgruppsorganisation eller skrå. I takt med industrialiseringen på 1800-talet blev skråväsendet successivt omodernt och år 1846 upplöstes systemet genom en lagändring som införde näringsfrihet. Detta underlättade lite för handlarna men den egentliga förändringen dröjde fram till 1864 då total näringsfrihet infördes i vårt land.

Bruken var först med att öppna affärer för sina anställda. Även bönderna som bodde omkring samhället och som högg, kolade och körde för brukets räkning fick handla i handelsboden. De hade ofta många familjemedlemmar så även om det för deras del mest handlade om självhushåll så kunde inköpen bli stora. Biträdet i handelsboden skrev upp böndernas inköp tills avräkningen för året gjordes upp. Men förmågan att skriva och räkna var dålig på den tiden så det var svårt att hålla reda på hur stor skulden var, när det blev för mycket kunde den ibland avskrivas mot att själva Bruket övertog bondgården. På det viset kunde en skuldsatt bonde bli en skuldfri arrendator och Bruket hade fått ytterligare en gård i sin ägo.

Före handelsbodarna hölls det marknader, först i Films kyrkby och från omkring år 1870 vid Dannemora. Vid de tidigaste marknaderna såldes det nog mest djur och lantbruksprodukter, men på 1930- och 40-talen fanns det nästan allt att köpa; tyger, konfektion, hattar, järnvaror och smågrisar. Det gick att lämna hudar till garvning, lin till spinning och ull kunde man få beredd på olika sätt. Vi får inte glömma det viktigaste för alla barn – karamelltanternas som sålde hemkokta marknadskarameller.

Service på landsbygden

Så hampade det sig att årets upplaga av Nya Dannemorabygden innehåller flera av varandra oberoende artiklar om butiker och handlare som i svunna tider funnits i bruket. Men även ute på landsbygden fanns det god service förr i tiden. För befolkningen i norra delen av Films socken, närmare bestämt kring Andersbo fanns det att tag hela tre (!) diverseaffärer samtidigt att handla det man behövde i, samt även bagare och slaktare en period.

Den första lanthandeln i Andersbo öppnades troligen 1866 av Gustav Andersson som levde och verkade i byn 1844-1930. Vi vet inte säkert året som affären öppnades men i mantalslängden för 1866-70 kallas Andersson för handlare. Affären var inrymd i Anderssons boningshus uppe i backen och

mittemot korsningen mot Mariebol. Huset var indelat i fyra rum, kök, förstuga och veranda samt vind. När Andersson sålde affärsverksamheten blev han målare, men han bodde kvar i huset till sin död. Han efterträddes under årens lopp av ett antal nya handlare som alla hade sin affärsrörelse i Anderssons hus; Karl Mattsson från Tegelsmora 1880-1884, Peter Svensson från Österlövsta 1884-1889, Adolf Olofsson från Hållnäs 1889-1893.

Den första affären i Andersbo 1866-1955.

Nästa handlare i Andersbo var Anders Petter Stenbom. Han föddes i Film 1854 och flyttade senare till Andersbo, men han byggde en ny affär strax söderut nedanför backen och på andra sidan vägen. Han drev den fram till 1905. Affärsverksamheten fortsatte då i huset men i ny regi. Nästa handlare var George Sjöberg från Valö 1905-1910 och därefter Simon Jansson från Andersbo 1910-1914. Den senare var född i granngården och när han också bestämde sig för att flytta vidare precis som sina föregångare, tog hans syster Matilda Olsson vid och fortsatte rörelsen med hjälp av Vendela Frej från Timmersdala.

Affären nedanför backen var i drift till 1963.

1918 drev Emil Simonsson affären, men i samma veva byggde han en ny affär i Films kyrkby och flyttade dit 1919. Då övertog Vendela Frej, som nu var gift Berggren, affären igen och hon drev den tillsammans med maken Albin fram till nedläggningen 1963.

Den tredje affären var A.G. Edling Diversehandel i Mariebol. Den byggdes 1899 av Anders Gustav Edling. Byggnaden innehöll förutom affärslokalen och dess lagerutrymmen samt källare även två lägenheter med plats för handlarfamiljen och anställda butiksbiträden.

Handelsboden i
Mariebol.

Till sin hjälp med affären hade Edling senare sonen Adolf och i början på 1920-talet förvärvade han affären i Anderssons hus i Andersbo som en underavdelning. Den kallades därmed Filialen.

Adolf Edling övertog fastigheten i Mariebol från sin far 1937. Tio år senare överlät han rörelsen till dottern Inga-Britta och hennes make Enar Blom. Firmamamnet blev då Enar Blom Diversehandel.

Marianne Lundin född Ekberg, arbetade som butiksbiträde 1948–1953 och berättar här hur det var.

Jag arbetade i filialen i Andersbo i flera år och det var mycket roligt och intressant. Tänk vad många olika människor man fick träffa där!

Som affärsbiträde hade jag min bostad hos handlarfamiljen Edling i Mariebol och en arbetsdag kunde se ut så här; dagen började som vanligt med att äta lite frukost och att fylla kaffeflaskan samt ta en bulle eller smörgås och stoppa ned i väskan. Därefter skulle varor som var beställda sedan gårdagen packas ned i en kartong, som jag satte fast på pakethållaren på min cykel. När sedan klockan var strax efter åtta på morgonen så trampade jag i väg till butiken i Andersbo. Vägen över den två km långa Svian tog ca 10 minuter att cykla. När jag kom fram så gick jag in bakvägen och öppnade fönsterluckorna och butiksdörren som var ordentligt stängd med en järnstång, som man hakade av och ställde innanför. Så skulle postväskan göras i ordning för klockan 08.45 kom Åkerblom från Forsmark. Det var han som hämtade postväskorna hela vägen från Forsmark via Vamsta, Strömsbro, Mariebol, Andersbo och Film för vidarebefordran till postkontoret i Dannemora. Det kom nästan alltid någon kund i sista minuten med post som skulle med på morgonen och då fick man skynda sig för Åkerblom väntade inte. Likaså skulle medicinlådan skickas med till apoteket i Dannemora. Både post och medicin skulle bokföras ordentligt. Det kunde vara någon som

skulle ha vanlig hostmedicin och någon annan som hade ett recept som måste skrivas in i boken.

När detta var gjort så hade man bara att sätta i gång att plocka upp varorna man packat med sig på morgonen och att städa upp lite. Var det kallt så måste jag tända i pannan som stod i ett rum bakom själva butikslokalen. På förmiddagen så brukade det för det mesta komma några kunder som ville handla. Framåt 10-tiden drack jag lite av mitt medhavda kaffe men på tisdagarna så bjöd Britta på kaffe. Hon hyrde lägenheten som hörde till filialen. Britta och hennes man Göte hade bott där i flera år. Deras två små barn hette Inga-Britt och Olle.

I affären fanns allt möjligt till salu. Allt från spik, hästskor, yxor, spadar med mera till mjöl, smör, gryn, kryddor, sill och andra matvaror. Det fanns ju ingen kyl och frys på den tiden -tänk hur det var! Det fanns också tyger, garn, knappar, vantar, strumpor och underkläder för både barn, dam och herr samt snus, tobak och cigaretter icke att förglömma. Ett tag var det ransonering på en del varor. Då fick man klippa kuponger som sedan skulle klistras för vidare befordran till kristids-nämnden. Det gällde smör, margarin, kaffe, tvål, tvättmedel, bensin mm. När klockan slog 12 så låste jag dörren till affären och cyklade hem till Mariebol för att äta lunch samt plocka med mig nya varor från lagret som behövdes till eftermiddagen i filialen. Lunchrasten var snart slut och en timme senare var jag tillbaka i Andersbo igen. Då kom kunderna för att vänta på att postbilen skulle komma tillbaka från postkontoret i Dannemora med dagens post och tidningar. Den kom ungefär klockan 13.30 men ibland dröjde det någon halvtimme och då blev det i regel folksamling i affären. Då kom dagens skvaller i gång, den ena visste ett och annat som ingen annan visste! Sen var det bara för dem att åka hem och berätta vidare vad som sagts i affären.

När postbilen kom och om det händelsevis var den 15:e i månaden så skulle många ha sina löner d.v.s. mjölklikvider, skogsarbetarlöner och pensioner utbetalda. Det var flera tusen kronor som jag skulle räkna och dela ut och jag tror inte det fattades pengar en enda gång. Jag var ju bara runt 20 år och det var lite nervöst när jag skulle räkna så mycket pengar efter dåtida mått mätt. Det var ju ett ganska stort ansvar man hade men det måste väl ha gått bra och jag blev aldrig hotad eller skrämmd någon gång. Förutom lönerna så skulle övrig post och alla tidningar också delas ut. Dessa var Uppsala Nya Tidning A och B, Dagens Nyheter och några veckotidningar. UNT A-upplagan kom varje vardag men B-upplagan kom endast måndag, onsdag och fredag. När jag var klar med posten gick eftermiddagen i stilla lunk fram till 16:45 då Lövestabussen kom och det blev folksamling igen. Någon som hade åkt med bussen på morgonen 7:15 till Uppsala hade kanske utträttat ärenden åt andra som ej kunnat komma ifrån just den dagen. Busschaufförerna som hette Sven och Allan var pigga och glada. De hade för det mesta någon rolig historia att berätta, ibland så fräck att man mäs-

te titta bort eller låtsas att man inte hört något. Men chaufförerna var duktiga och man kunde skicka efter vad som helst med dem. Allt från en liter renat till böcker eller tårta, ja precis vad som helst.

Klockan 18 var det dags att stänga butiken men det var inte säkert att det gick för många gånger kom det folk just i stängningsögonblicket. Sådana gånger kunde klockan bli halv sju innan man fick stänga luckorna för fönstren, sätta fast järnstängerna utifrån och skruva fast inifrån samt lägga på järn-skenan i dörren. Därefter skulle man plocka undan och skriva i allt som skulle med till posten och likaså medicinlådan och till slut räkna kassan så att allt var klart till nästa dag. Idag är vi tillbaka igen vid det gamla sättet att hämta och lämna post i våra butiker – det upprepar sig.

Efter arbetsdagens slut fick jag cykla hem över Svian till butiken i Mariebol för att äta middag och umgås med handlarfamiljen. På den tiden var det ingen som åkte bil till affären eftersom det inte var så många som hade egen bil. Det gick väl så där en 3–4 bilar på ca 30 hushåll. Det vanliga var att man cyklade eller gick och vintertid åkte man spark eller skidor. Senare var det några pensionärer som skaffade påhängsmotor s.k. Viktoria på cykeln. Då var det ett rysligt smatt-rande när de kom åkandes, men det var ju skönt för dem att slippa bära tunga packningar. Någon hade lättviktare (98 kubik) och så var det någon som hade motorcykel.

Hur tiderna har förändrats. Då fanns det inte plastpåsar eller folie, man fick väga och paketera i papperspåsar och inte fanns det tejp heller utan man fick knyta ett snöre om påsarna med till exempel strösocker. Kassakvittot fick skrivas och räknas ut för hand. 1kg salt kostade 57 öre, 1 hg jäst kostade 18 öre, 1 pkt cigaretter kostade 2 kronor, 1 pkt på 2,5 hg snus kostade 2,90 kronor och en ask Tulo eller Läkerol kostade mellan 30 och 50 öre. De första nylonstrumporna kom under den tiden jag jobbade i affären, annars var de av silke.

Ja det var lite om min tid som biträde i filialen. Butiken på landet var en härlig samlingspunkt där man träffades och pratade. Tänk om man frågat de äldre mycket mera om gamla saker och ting. Nu är man själv gammal och kanske kan svara på något de yngre undrar om.

De nya ägarna, Inga-Britta och Enar Blom, valde i mitten på 1950-talet att satsa på filialen dvs affären i Andersbo. En ny och modernare butikslokal byggdes alldeles bredvid den gamla och när nybygget var klart revs det gamla huset. Affären i Mariebol lades ner när den nya affären kunde tas i bruk 1956. Byggnationerna i Andersbo fortsatte med en sammanbyggnad med affären som bostad åt handlarfamiljen. Dit flyttade paret Blom med sina två barn från Mariebol 1957.

Nybygget i Andersbo, gamla affären i bakgrunden.

En buss inköptes också för att kunna serva byarna runtomkring med varor. Bussen lackades röd och svart av Enar och svågern Sven-Olof Edling. Den inreddes med backar av trä som tillverkades av Georgsson i Masugnsskogen. Ett garage byggdes åt varubussen i anslutning till affärslokalen. Sedan fick kunderna ringa och beställa vad de behövde köpa så kördes varorna ut med bussen. Så höll man på fram till 1961 då det inte var lönsamt att driva affär på landsbygden längre. Affären gick i konkurs och fastigheten såldes som privatbostad. Familjen Blom, som då utökats med två barn till, flyttade till Mumsarby.

Lanthandlarna i Andersbo upphörde alltså i början på 1960-talet. Då fick befolkningen ta sig till näraliggande tätorter, Österbybruk eller Lövstabruk för att göra sina dagliga inköp. I viss mån kunde man också nyttja servicen som varubussarna gav och det fanns faktiskt några att välja på; Slaktare Appelqvist, bagare Ekman från Film och senare även Lindvall från Örbyhus, fiskbilen, bryggarbilen samt glassbilen.

Källor: Andersbobladet 3/2003 & 2/2009 samtal med Kerstin Olsson, Marianne Lundin och Kerstin Blom. Fotografier i privat ägo utlånade av Mats Olsson och Kerstin Blom.

Min morfar Slaktar Hillgren (1875 - 1950)

Text: Ulf Hellgren

Bland mina första minnen av min morfar är när han är på väg hem efter en uppköpsrunda i Morkarla. På hans cykelstyre och pakethållare hänger ett 20-tal nackade höns och tuppar som ska omvandlas till säljbart kött hemma i Skogsbo. Jag är i femårsåldern och vi välkomnar morfar när han stannar till hos oss i Kraftkällan. Han har sex kilometer kvar att cykla och stannar nu till för en kopp kaffe hos sin dotter Karin och barnbarnen. Medan morfar hälsar på mamma beundrar vi barn fågelkropparna.

Att plocka hönsen, d.v.s. ta bort alla fjädrar och dun, är i regel mormors göra. Vid mina besök hos mormor och morfar fick jag ibland hjälpa till med plockningen, men jag var nog inte så bra på det. Dessutom började det snart klia på hela kroppen när hönslössen letade sig bort från sina boplatser.

När mormor tog ut inkråmet från hönsen var hon noga med att ta tillvara levern. Ofta fanns det ett eller flera ägg som var på gång och de togs också ut försiktigt så att de inte gick sönder. De hade ju ännu inget skal, men blev ett bra tillskott till hushållet.

Ibland kom även mormor på besök till oss och på mammas fråga hur morfar mådde var mormors svar alltid: ”Joodå, han är så tjock och fet så”, vilket var samma sak som att han mådde bra.

Under den tid jag fick uppleva morfar – han dog när jag var 10 år - deltog jag på barns vis ofta i det han gjorde. Hans yrke som slaktare av större djur hade nu övergått till småskalighet, men fortfarande var han aktiv som köpman. Som pensionär kunde han nu ägna sig åt tillfälliga sysslor, såsom köp och försäljning av kräftor, kantareller och givetvis hönskroppar m.m. Jag minns en dag då några yngre män kom med en hink kräftor som de ville sälja. Morfar tyckte kräftorna såg svaga ut och erbjöd männen halva priset för dem. Det blev en del diskussioner varefter männen gick med på affären. Efter uppgörelsen åkte morfar till Stordammen där han lade kräftorna i en kräftsump och några dygn senare hade kräftorna piggnat till och kunde säljas till fullt pris.

Under några tidiga höstveckor rökte han kött i en rök-kur på gården. Kuren laddades med kunders inlämnade kött- och fläskstycken och sedan satt morfar i tre dygn och pyreladade under kuren med enris. Mormor bytte av honom ibland för någon enstaka timmes sömn, men maten intog han för det mesta framför kuren. När rökningen var klar och kunderna hämtat sitt kött, fick morfar några dygns vila innan det var dags att hämta enris till nästa omgång på tre dygn.

Dannemora marknad omkring 1920. Slaktare Karl Hillgren säljer köttvaror. I bakgrunden småskolan nedanför hotellet. Originalfoto: Hembygdsföreningen.

Vintertid satt jag och morfar ofta uppe på vindsrummet, där morfar hade sin bokbinderiverksamhet. Kunder lämnade in årgångar av de veckotidningar de hade prenumererat på, vilket sedan morfar band in till hela böcker. Varje tidning rensades från nitarna i ryggen, ett jobb jag kunde få hjälpa till med. Därefter sydde morfar en ihopållande tråd genom ryggen på varje tidning. En pärm av hårdpapp lades över och under tidningsbunten som sedan lades i en press som skruvades ihop. Ryggarna beströks med lim och ett mönstrat och utvalt papper limmades sedan över sidorna och bakstycket. Ofta önskade kunden att bokens titel skulle stå på baksidan. Jag fick då plocka ut små bokstäver i metall och sätta in dem till titelnamnet i en stämpel. Morfar tog sedan fram ett mycket tunt guldpapper som han lade på bokryggen och tryckte sedan den uppvärmda stämpeltexten mot guldets. Jag fick inte andas under proceduren, för då kunde guldet fladdra iväg.

Min mamma har berättat om morfars tid som yrkesslaktare under hennes barndom. Han var då en kändis i Bruket och i Dannemora, där han stod på torget med sin portabla köttbutik. En av många återkommande kunder var Bruno Liljefors med familj. Mormor trätte ofta på morfar för att han sålde köttet för billigt till ”prutarna”. Morfar tyckte å sin sida att om mormor skötte sitt så såg han själv till att få ut det pris han ville ha. Och känner jag morfar rätt så

höjde han säkert priset när prutarna kom och efter att ha blivit bjuden på några supar sänkt priset till det som båda parter kom överens om. Köparna var nöjda med att ha prutat och morfar var nöjd med att ha fått ut det han ville ha. På köpet hade han fått några supar gratis.

Enligt mamma kunde det ibland bli för mycket av suparna. För att slippa uppslitande diskussioner mellan sina föräldrar brukade mamma vid sin fars hemkomst smugla in honom genom en sidodörr och bädda ner honom i hans säng.

Morfar och mormor gifte sig omkring förra sekelskiftet och fick åtta barn, av vilka fem uppnådde vuxen ålder. Morfar var född utanför Tierp och mormor kom från Ljusne. Efter giftermålet köpte de stugan i Skogsbo, där de hyrde ut salen till en ensamstående dam och vindsrummet till syskonparet Palmér och deras mor. Men med växande barnaskara och stabilare ekonomi övertog de så småningom hela huset för sig själva.

Den 18 mars 1950 stod mamma och tittade ut genom fönstret mot norr hemma vid Kraftkällan. Hon såg då en svartklädd dam komma cyklande på vägen, en dam som hon inte kände igen. Damen cyklade förbi huset och mamma skyndade sig till kökets andra fönster för att se vem det var. Men där fanns ingen cyklande dam. Mamma gick tillbaka till norrfönstret, men damen var spårlost borta. Senare på eftermiddagen fick hon budet att hennes far, Slaktar Hillgren hade avlidit. Dödsfallet var väntat, men mammas berättelse om den cyklande damen har jag tänkt på många gånger. Jag tror inte på s.k. varsel, men mamma berättade så övertygande om sin upplevelse, så jag undrar ändå...

Morfar i säljtagen. Fotografokänd.

Gustav Vasa och Österbybruk

Text: Bengt Trolin

Under år 2023 har det på flera platser i Sverige firats att det är 500 år sedan Gustav Vasa valdes till kung. Oavsett vad man tycker om Gustav Vasa måste man nog säga att han var en skicklig ledare, om än något hårdför. Han tog över ett fattigt land i politiskt kaos och lämnade efter 37 år som kung över ett välmående och välordnat rike med goda finanser till sin äldste son, Erik XIV.

Hur var då allt detta möjligt att genomföra? Gustav Vasa styrde riket som sitt eget gods. Han hade god förståelse för vad som var bra för riket, och för sig själv, samt hur han kunde nå sina mål. Många brev finns bevarade, skrivna av Gustav Vasa själv. Där ser man hur engagerad

han var i alla kronans egendomar, men även hur han detaljstyrde sina privata egendomar. Det var inte alltid han gjorde skillnad på kronans och sin privata egendom.

Gustav Vasa styrde allt i riket och kunde även befalla vanliga bönder hur de skulle sköta sina gårdar. Som när han skriver att Upplands bönder ”med all flit ville dika eder åker, röja edra ängar och tillpynta edra humlegårdar så att menige landet kan åter komma till upprättelse och förbättring och den dyra tid, som man ropar om, måtte avskaffad bliva.” Den som inte följde detta direktiv från kungen dömdes till böter och hjälpte inte det kunde de drivas från gården och ersättas av någon mer lydig.

Hans godsinnethav går att hitta i de s.k jordeböckerna. Bokens titel beskriver tydligt vad den handlar om: Thenne efterscriffne jordaboock lyder på alle vår kärreste nådigeste herris högmechtig förstis konung Göstaffz arffuegodz, köpegodz och pantagodz hwar som helst the her i riket belegne äre.

Efter sina föräldrar ärvde han Films kyrkby, Bro, Östra Bryttbyn, Gräsbo, Lillbya, Vedskata och Äglösa. År 1528 står han skriven som ägare av Kull-

bol, Lockbol och Elsarbo och då sägs att han köpt dessa gårdar av Gripsholms (Mariefreds)kloster. Sanningen var att han något år tidigare stängt klostret och då, via sin släktskap till Sten Sture d.ä som skänkte marken till klostret, hävdade sin arvsrätt till klostrets ägor. Ett för Gustav inte helt ovanligt tillvägagångssätt för att tillskansa sig gods och gårdar. 1547 vill han byta till sig ”det hemman Käbbodha då det skall vara vår hytta vid Dannemora belägligt”. Käbboda gårds ägor sträckte sig från nuvarande Sågdammen upp till Käbbomossen, och den hytta som nämns låg där vallonsmedjan ligger idag. Men troligtvis tar det ytterligare 10 år innan han verkligen äger Käbboda gård. 1549 får Gustav Uddarby i gåva och 1558 står Kulla (nuvarande Norrkulla och Söderkulla) antecknat som kungens egendom. Till dessa egendomar räknades även en hel del ängsmark bl.a Kallviken, Slagsmyren, Gruvmossen (mellan gruvan och Österbybruk idag) och Österby äng. Det sistnämnda är det vi idag kallar Ekbacken, men till denna äng räknades även åkermarken bakom dagens industriområde.

Även en del fiskevatten hörde till ägorna. Filmsjön, Lillbya sjön, Dyngsjön (d.v.s. övre delen av Stordammen. Tänk på att Stordammen kom till först på 1600-talet) samt Dammen vid Dannemora hytta (Herrgårdsdammen).

Gustav Vasa visste mycket väl vad som fanns häromkring och vilka egendomar som kunde vara värda att äga. Detta då hans farfar lät bygga första delen av Örbyhus slott och hans morfar ägde gårdarna kring Filmsjön som Gustav sedan ärvde av sina föräldrar. Hans föräldrar bekostade även en del kyrkmålningar i Films kyrka. Bl.a. annat fanns tidigare Vasaättens vapensköld samt Ekaättens vapensköld (moderns släkt) målade på väggen ovanför södra korfönstret. Även föräldrarnas namn stod där. Herr Erik Johansson och Sisela Magnusdotter. Målningarna försvann när kyrkan byggdes ut 1767 och fönstren förstörades.

Tyngdpunkten i det ursprungliga godset, under Gustavs föräldrars tid, låg i Films kyrkby. Där fanns då 4 gårdar, prästgården inräknad, som alla ägdes av Gustavs föräldrar. Ägorna låg till största delen samlade runt Filmsjön, därför var det naturligt att Gustav även lät bygga den nya huvudgården intill sjön.

Den gård som kom att kallas Österby gård byggdes vid Filmsjöns södra ände, på den plats som i folkmun kallas Filmers kulle. Där fanns redan, förmodligen sen tidig medeltid, en gård. Så egentligen lät Gustav Vasa bara bygga om och bygga ut den befintliga gården. Det som förutom gods, gårdar och markinnehav intresserade Gustav Vasa i våra trakter var såklart Dannemora gruva.

Han ville effektivisera gruvdriften och förädla järnmalmen på plats. 1532 fick en tysk vid namn Joachim Piper rätten att bryta malm i Dannemora. Han satsade stort på gruvdriften men om kungen inte var riktigt nöjd med Pipers arbete eller om det fanns andra orsaker är oklart, för 1545 startades istället

ett gruvbolag i Dannemora. Flera av andelsägarna var tyskar, självklart ägde även kungen själv andelar i bolaget. Vissa meningsskiljaktigheter fanns bland andelsägarna. Tyskarna ville av järnmalmen tillverka tackjärn medan kungen krävde att stångjärn skulle tillverkas. Bolaget varade dock bara några år innan det gick i konkurs, varvid kungen personligen tar över gruvan. Men han verkar inte helt nöjd med de som arbetar vid gruvan. I ett brev skriver han att fogden Hans Haraldsson ska ”ha tillsyn med the dryckiesbröder vid Dannemora berg. Vi hava förnummit, Hans, att de som vid Dannemora berg dageligen arbeta skole, som äre smältare, kolare och andre, göra intet stort annat än fara och dricka gästabud hos bönderna, och bergsbrukningen blifver därmed fast försummad. Så är vår vilja och befallning att du skall fara dit till föreskrivna Dannemora och hålla de samma gästabudsbröder allvarligen före, att de ställa sådant dryckeri utav, ock akta deras arbete yttermere än de härtill gjort hava, så framt där icke annorlunda skall tilltänkt bliva.” Efter denna tillrättavisning får man anta att det blev ordning och reda vid gruvan.

Under tiden som allt detta sker beordrar kungen anläggandet av Dannemora hytta, på just den plats där vallonsmedjan ligger idag. Även nuvarande Herrgårdsdammen anläggs då, för att förse hyttan med vattenkraft. Det är säkerligen för att denna hytta (smedja) anläggs som Gustav Vasa blir intresserad av Käbboda gård då hyttan byggs på gårdens ägor.

Det är ett ganska omfattande godsintehav för Gustav Vasa i denna bygd, samt att han ägde gruvan i Dannemora och drog igång en statsägd smedja (kronobruk) på den plats som så småningom kommer att bli det Österbybruk vi känner till idag. Så egentligen borde vi i Österbybruk fira Vasa ordentligt då det utan honom kanske aldrig växt fram ett bruk på just den plats där Österbybruk ligger idag.

Men hur var det nu då? Landsfader eller tyrann? Kanske är det så att man var tvungen att vara tyrann på 1500-talet för att kunna bygga upp ett rike enligt sina egna idéer för att sedan, i vår tid, kallas landsfader.

Källor:
Riksarkivet
Kungliga biblioteket
Boken, Sätessgård och gods, av Sigurd Rahmqvist

Österby Gjuteri 40 år

Text: Mats Bäckman

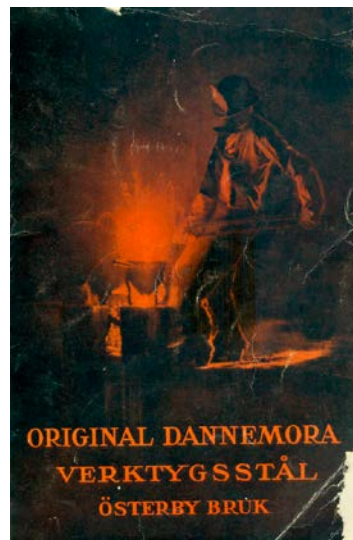
Bakgrund

2023 firar Österby Gjuteri 40 år! Med anledning av det följer här en presentation av gjuteriet, speciellt med perspektivet att det är ett positivt exempel på ett framgångsrikt personalägt företag. Gjuteriet har lyckats väldigt väl med att bevara och utveckla traditionen av järnhantering som haft sådan avgörande betydelse för Österbybruk genom historien.

Så vi börjar med den historiska bakgrunden. Källan här är standardverket Fagerstabrukens historia fjärde bandet Örnulf Tigerstedt utgiven 1957. Det hela börjar som bekant med Dannemora. En fjärdedel av ”silverberget” i Films socken överläts i ett brev daterat 24 augusti 1481 till Kyrkan. Kanske var det med anledning av det nyetablerade Uppsala Universitet; 20 juli 1477 kungjordes att universitetets verksamhet skulle ta sin början 7 oktober samma år med undervisning i teologi, kanonisk rätt och filosofiska ämnen. Gustav Vasa, som också jubilerar i år 2023 med 500 år som kung, ger redan 1533 Joachim Piper tillåtelse att ”bruka och förarbeta förenämnda Dannemora berg”. Gustav var även engagerad i bolagsbildning 1545 för att ”anfanga det Jern Berget uti Dannemora” och därmed järnhanteringen i Österbybruk.

Dynastin De Geer tillsammans med Willem De Besche arrenderar 1626 de tre stora Dannemorabruken i Uppland. Och i ett köpebrev 20 december 1643 får Louis De Geer överta ”Österby, Lövsstad, Gimo och Stinsbo Järnbruken med dess tillhöriga masugnar och hamrar”. För de fyra bruken betalade De Geer ”5 000 riksdaler specie” och övertagandet av Österbybruk bekräftades av Drottning Kristina 30 juni 1646.

Och därmed inträder en fyrahundraårig tradition av framgångsrik järnhantering i Österbybruk. Men tiderna förändras. Efter epoken ”Gammel-Tammen” bildas AB Österby Bruk år 1876. Och 1916 försäljs aktierna i AB Österby Bruk till ett konsortium av aktieägare i Gimo Bruks AB.

Omslaget till katalog utgiven 1922 från Österby Bruk.

Gimo-Österby Bruks AB överlät sedan verksamheten till Fagersta Bruks AB 1 januari 1927 och därmed införlivades Österbyverken med Fagerstakoncernen och skogen övertogs av Korsnäs.

Brukskoncernen Fagersta AB bildades 1927 genom en sammanslagning av Fagersta, Forsbacka, Horndal, Kloster och Österby Bruk.

På 1980-talet sker en ny omstrukturering av Österbyverken. Den är väl be-lagd i tidningsklipp i Dannemorabygdens Förenings- och Hembygdsarkiv. Där har jag fått förträfflig hjälp av arkivarien Christer Wahlström som hjälpt mig att ta fram relevanta artiklar.

Tyvärr är det inte angivet på alla tidningsklipp i vilken tidning och vilket datum de är publicerade, men det verkar vara de lokala tidningarna Uppsala Nya Tidning och Norrtelje Tidning/Roslagens Tidning.

1982 fusionerades snabbstålstillverkningen i Vikmanshyttan, Långshyttan och Österbybruk med Uddeholms AB:s dito i Söderfors varvid Fagersta och Uddeholm sammanför sina snabbstålsrörelser till Kloster Speed Steel AB. Därmed kommer epoken snabbstål i Österbybruk att upphöra. Österbybruk var 1902 först i världen med industriell produktion av snabbstål* och anläggningarna består den här tiden (1970-talet) av stålsmedja, varmvalsverk, efterbehandlingsavdelning samt sparskärsfabrik, och huvudprodukten utgörs av höglegerat snabbstål i form av stång. Slutet för snabbstålstillverkningen i Österbybruk kommer 1 juli 1983 och 138 personer blir utan arbete. Det är det sista valsverket i landet med manuell hantering av det heta järnet. Och jag inser att jag under min skoltid i Uppsala varit där på studiebesök. Vi upplevde det som ett spektakulärt väldigt vackert skådespel, med de glödande stålbanden som rörde sig som levande väsen i en koreografi utförd av arbetarna, som verkade roade av vår förskräckta fascination. ”Att bli genomborrad av glödhett stål ...”

Det här innebär att Österbyverken halveras. I Österby finns oro över att även gjuteridelen kommer att avvecklas eller flyttas från Österby. Därför inleds förhandlingar mellan Fagersta AB och representanter för personalen i Österby om att överta gjuteriet så det blir kvar i Österby. Det skulle bli billigare för Fagersta att överlåta verksamheten till löntagarna än att ta kostnaden att avveckla. Fagersta kunde därför låta återstoden av Österbyverken, d v s Österby gjuteri som går bra, bilda ett eget bolag med cirka 100 anställda. Därmed skulle Österby Gjuteri bli det enda personalägda stålgiuteriet i landet.

Samtliga grupper anställda var representerade vid förhandlingarna, och den personalägda verksamheten skulle omfatta alla från de ”på golvet” till divi-

* Uppgiften hämtad från Riksdagsmotion av Nils Hjorth m fl med anledning av propositionen 1977/78:47 om åtgärder för att underlätta strukturomvandlingen inom specialstålindustrin och stålgiuteriindustrin

sionschefen. Förhandlingarna ledde till att följande kommuniké presenterades: ”Fagersta AB och företrädare för personalen vid stålgiutgodsdivisionen i Österbybruk har kommit överens om ett förslag som innebär att verksamheten övertas av ett personalägt företag.” Och så blir det. Fagersta säljer gjuteriets fasta anläggningstillgångar för en krona, och de anställda ska satsa 7 000 kronor var i nytt aktiekapital. Man övertar också ett lån från AMS på ca fem miljoner kronor och blir i gengäld ägare till ineliggande produktion och lager till ett motsvarande värde.

Vid ett internt stormöte i Österby Folkets Hus bekräftades uppgörelsen av de anställda i gjuteriet. ”Personalen vid gjuteriet ställer upp till 100 procent på att överta företaget och driva det själva så snart som möjligt.” Minst 51 procent av andelarna ska finnas hos personalen, men det fanns också förslag att erbjuda privatpersoner, framförallt lokala företagare, att köpa andelar. Det skulle även kunnat vara ett uttryck för solidaritet med gjuteriet. Svårigheterna för Österby hade skapat en kampanj. Men det nybildade gjuteriet sa nej till alla intressenter som ville köpa andelar. Man ville bevara sammanhållningen inom Österby Gjuteri.

”Alla blir direktörer. Den här gången har vi styrelserummet vid fabriken, och kan bestämma själva. Det finns ingen att skylla på.” Så resonerar Per Wall, vice ordförande i Metallklubben och medlem i förhandlingsgruppen, tillsammans med Alvar Åsberg, Sören Fogelin, Juhani Salo och Torbjörn Ahlbäck.

”Vi kommer gemensamt att klara det här bättre än Fagersta AB” menar Torbjörn Ahlbäck som blir VD i personalägda Österby Gjuteri AB. ”Vi ska bli bäst i landet” säger Per Wall. Gjuteriet övertas av personalen 2 juli 1983 och 25 september hålls första bolagsstämman som personalägt företag.

”Idag har vi en orderportfölj värd 5 miljoner kronor och har jobb för drygt två månader framåt. Det kan låta litet men vårt motto är att satsa på kvalitet och på att hålla stenhårt på våra leveranstal till våra kunder. Det kommer att bli mer eller mindre vårt valspråk.” Torbjörn Ahlbäck (2-9-1983)

Två år senare går gjuteriet fortsatt bra. Under verksamhetsåret 1984 har gjuteriet gett 2,8 miljoner i vinst och orderingången är god. Av vinsten avsätts drygt 1,5 miljoner kronor till investeringsfonder. I Österby produceras huvudsakligen rostfritt stålgiutgod, och kunderna är bland annat tillverkare av cellulosamaskiner, propellrar, vattenturbiner, pumpar, ventiler och slitgods. Gjuteriets produktion går till ungefär 20 procent på export. Ett ytterligare tillskott till gjuteriets ekonomi var försäljningen av Brandstationen, som ingått i övertagandet av Österby Gjuteri AB, till Östhammars kommun för en miljon kronor. ”De pengar som vi får in genom att sälja brandstationen till Östhammars kommun avsätter vi också för investeringar i företaget” säger Torbjörn Ahlbäck. (4-4-1985)

Foto:
Calle Eklund.

Dotterbolaget MJP Waterjets etableras 1986 och därmed inleds en ny expansiv epok för Österby Gjuteri som nu har givit upphov till ett dotterbolag med världsledande produktion. 2001 utvidgar Österby Gjuteri sina affärsområden genom förvärv av Alcopropeller.

2007 förvärfvas Österby Gjuteri av ett riskkapitalbolag med motiveringen att det möjliggör större investeringar.

I en artikel i SKB:s publikation Lagerbladet nr 1 2012 beskriver Torbjörn Ahlbäck utvecklingen för företaget. ”Vi tog över gjuteriet och verkstaden, berättar han. Vi beslöt att klara oss med en arbetsstyrka på 75 särskilt utvalda mannar. Förutom oss själva satsade vi 7 000 kronor var. Det var ett sätt för oss att få behålla jobbet. Det nya företaget döptes till Österby Gjuteri AB. I dag ägs det inte längre av personalen utan är en del av Österby Marine som också äger MJP Waterjets i Österbybruk och Alcopropeller i Örebro.”

År 2020 skedde en återstart av personalföreningen, som därmed återigen blir delägare av gjuteriet. Personalföreningen äger nu 30 % av företaget, och privata intressenter med relation till verksamheten den resterande delen. Så nu har de som arbetar i gjuteriet återtagit sitt ägaransvar!

Här följer nu intervjuer med ett antal personer som varit med att starta och utveckla Österby Gjuteri genom de här fyrtio åren.

Jussi och Torsten som var med och tog över gjuteriet

Övertagandet av gjuteriet blev naturligtvis en komplicerad och känslös process. Hur många personer skulle kunna vara kvar i verksamheten i gjuteriet? Det skulle behövas nya investeringar för att fortsätta verksamheten. ”Vad är det vi behöver ha?” Juhani Salo – allmänt kallad Jussi – ingick i gruppen som företrädde de anställda i förhandlingarna med Fagersta AB och ”det var lite

bråttom”. Fagersta ville som en förutsättning för den här processen få statliga lån avskrivna före 1 juli 1983. Jussi berättar att ”det fanns många intressenter som försökte hjälpa oss, som kommunen och fackföreningarna. Det måste vara unikt att alla fackföreningarna går ihop och hjälper företaget. Ortsborna ville att vi skulle starta.” Och med Gjuteriet lever Österby!

I slutet av 70-talet hade det varit dåliga tider och Fagersta-koncernen som drev ”verken” i Österbybruk hade inte behov av gjuteriet. Inga investeringar utfördes, och de som arbetade där kände sig förbigångna. ”Vi fick känslan att det självdör.” Men möjligheten att själva överta gjuteriet medförde nya förutsättningar och en helt ny inställning.

Övertagandet innebar en grundläggande förändring i inställning till arbetsplatsen. ”Det var en helt annan känsla när vi tog över själva. Man kände att det var liksom vårt. Och vi litade på och ställde upp för varandra.” Tidigare kunde man gå hem utan att bry sig om arbetsplatsen, men nu stannade man kvar så länge det behövdes, och om man såg att någonting var trasigt så fixade man det, och om man hade förslag till förbättringar så framförde man det.

När jag hör om den här inställningen till arbetet gör jag en association till den finländska talko*-traditionen.

Jussi är glad över den goda stämningen och det goda rykte gjuteriet har. ”Vi hade aldrig problem med att få folk, vilket andra gjuterier kan ha, för vi hade alltid en kö av sökande. Och det måste bero på att vi gav människor möjlighet att växa och utvecklas och ta sig an andra uppgifter.”

Jussi själv fick också förtroendet att vara ordförande för personalföreningen, som egentligen är ägandeformen för gjuteriet, och var därmed med och hade det övergripande ansvaret för att gjuteriet fungerar.

Torsten Randberg började arbeta ”på bruket” direkt efter att ha slutat skolan, på samma sätt som hans far och farfar. ”Farsan sa till mej: Du ska få gå hemma till hösten. Du kommer att få jobba hela livet ut sen.” Så Torsten började arbeta

Foto: Österby Gjuteri.

* Finska ”talkoot” och finlandssvenska talko är ett uttryck som betecknar frivilligt oavlönat lagarbete, som görs i gemenskap för att hjälpa grannar, vänner, släktingar, lokala föreningar ... och kanske också kan appliceras på gemenskapen på den egna arbetsplatsen.

Carl Sahlins bergshistoriska samling/ Tekniska museet.

som internt postbud, och efter ett eller två år fick han erbjudandet att börja på ”Labbris” och så blev det. Han började på kemiska avdelningen med våtkemi, och sedan dess har han följt hela utvecklingen fram till dagens datoriserade teknik, som Torsten använde under senare delen av sin tid i laboratoriet, när han dessutom var med och drev gjuteriet.

Han är även representativ för vallonernas historia på bruket, som vallonättling på moderns sida. Slakten hette Anjou och bytte sedan namn till Sten, så han hade kunnat heta Torsten Sten! Den förste Anjou som heter Nicolas tror Torsten kom hit 1632 och ”han fraktade frun med sig i en skinnsäck”.

Och Torsten var med när arbetarna efter århundraden själva övertog ägandet och driften av järnbruket och bildade Österby Gjuteri.

”Det var lite rassliga tider. Det började gå rykten om nåt helt nytt. Vi skulle äga gjuteriet själva.” När ryktet kom tänkte Torsten ”hur fan ska det här gå” men man hade tur med högkonjunktur ”den kom direkt samma eftermiddag”. Att de som arbetade övertog ansvaret innebar en stor förändring. ”Och sedan blev det en helt annan känsla. Vi blev vakna på ett annat sätt.” Om något inte fungerade eller kunde förbättras så tog man ansvar för det och försökte se till att det blev ordnat. ”Reparatörerna fick mycket att göra” som Torsten uttrycker det.

”Vi kände gemenskap. Fan, det är ju vårt det här. Vi råder ju om det. Vi är ju ihop om det här. Folk var medvetna om det, fast det var ovant.”

Det hela var spännande och stimulerande, och stämningen förstärktes av att man arrangerade julfester och andra festligheter som Torsten var med och ordnade. Men Torsten minns också gubbarna som satt i Vaktstugan och kämpade med andningen efter att ha fått stendammslunga. I samband med den aspekten av livet i gjuteriet berättar Jussi att ”ungefär två år efter att vi började bytte vi till sand utan silikon i formningen och gjuthallen, vilket också var ett sätt att ta ansvar för varandra”. Jussi har också gjort iakttagelsen att ”gjuteriet här såg jävligt fint ut jämfört med andra – välordnat och välstädat”.

Det är tydligt när Jussi och Torsten berättar att det blev en annorlunda och bättre anda på gjuteriet när de anställda tog över och själva blev delägare. En central aspekt av den här utvecklingen var delaktigheten. Alla var införstådda med förutsättningarna och kontinuerligt informerade om situationen. Det medförde naturligtvis att man kände en större gemenskap med arbetskamraterna och även upplevde en djupare tillfredsställelse av arbetet och ”hemkänsla” på arbetsplatsen. Jussi menar också att antalet personer på gjuteriet (ett hundratal) egentligen är lagom för ”de flesta känner varandra och då blir det lättare att samarbeta”.

Det här är upplevelser som jag själv får varje gång jag har möjligheten att besöka gjuteriet. Och den kvaliteten verkar Österby Gjuteri ha bevarat genom åren och trots de varierande ägandeformerna som tidvis upphävt delägarskapet som övertagandet innebar.

”Hade vi inte engagerat oss för att överta gjuteriet hade det tagit slut” säger Jussi. ”Och sen hade vi tur med övergången, för konjunkturen steg. Vi kom in på rätt våglängd. Det har gått bra och det går ju än det” konstaterar Torsten om gjuteriet.

Torbjörn som var med och utvecklade gjuteriet

Torbjörn Ahlbäck kom in i gjuteriets verksamhet med bakgrund som marknadschef och koordinator för de stora järn- och ställagren i Fagerstakoncernen. Han kom från Forsbacka som ingick i koncernen, och blev förflyttad till gjuteridelen i Österby som gjuterichef. Efter ett par år där ”sas det att vi har för avsikt att sälja gjuteriet”. Och egentligen fanns det planer att hela Fagerstakoncernen skulle delas upp och avvecklas. Då insåg de som arbetade i Österby att alternativet egentligen var ganska klart: ”Antingen tar vi över eller så blir alla här utan arbete”.

Representanter för personalen på gjuteriet tog initiativ till en överenskommelse om övertagande. Man beslutade att inleda processen. ”Nu drar vi igång. Och så gjorde vi det, och fick lite hjälp av kompisar i Fagersta.” En del av hjälpen från Fagersta var också att få ”överta gjuteribyggnaderna och alltihopa för en krona”. Det var fördelaktigt för Fagersta eftersom industribyggnader som står tomma är väldigt kostsamma.

Som VD för det nya personalägda gjuteriet koncentrerade sig Torbjörn på försäljningen. Att öka intäkterna och få in pengar var egentligen viktigare än att få ner kostnaderna. ”Vi sökte ständigt mera volym, mer att göra. Och vi lyckades och klarade de första åren riktigt bra.”

Här hade Torbjörn nytta av sin bakgrund som försäljningschef i Fagersta. Därmed hade han kontakt med andra chefer i Fagerstas dotterbolag runt om i

världen. ”Jag gick direkt på dem och behövde inte lussöka kunder.” Det underlättade för det nyetablerade företaget att upprätthålla och skapa kundrelationer till flera länder. Jussi har också talat om hur Fagerstas försäljningsorganisation ”följde med i början” och det beror säkerligen på Torbjörns position.

Torsten berättar hur Torbjörn Ahlbäck och Hasse Andersson kom nya till gjuteriet ”och det var friskt virke, och de ville väl också visa att de var dugliga och ville att det skulle gå åt rätt håll”. Hasse Andersson anställdes av Torbjörn något år efter starten, och han stod för gjuteritekniken, själva gjutningen och de olika legeringarna som har olika egenskaper och används till olika ändamål. Torsten och Hasse hade daglig kontakt i ”Labbris” alltså laboratoriet där man kontrollerade legeringarna.

En del av verksamheten som haft stor betydelse, och faktiskt varit en förutsättning för att gjuteriet överlevt, är MJP – Marine Jet Power. Bakgrunden till det är att Öregrundsbåtvarv, som byggde skärgårdsbåtar, var inriktat på att utnyttja vattenjetaggregat. Det är en teknik som passar väldigt väl i skärgårds trafik och för militära marina behov.

Vattenjetaggregat för Öregrundsbåtvarv/Marinteknik tillverkades av företaget KAMEVA, och Österby gjuteri gjorde som underleverantör stålkonstruktioner som skickades till KAMEVA:s verkstad i Kristinehamn. Men Torbjörn och Hasse Andersson insåg snart ”Varför ska vi skicka grejerna till Kristinehamn när vi är grannar och kan göra det själva här?”. Så ett gemensamt bolag bildades med ägandet fifty-fifty. Bolaget fanns delvis i Öregrund och delvis i Österby, och utvecklade en ny och bättre design på vattenjetaggregat. Det blev till MJP vars modell nu är standard i större kustbevakningsbåtar världen över.

Så småningom upphörde båtvarvet i Öregrund ”och då tog vi över och jag började leta efter samarbetspartners, och det blev samarbete med Bird-Johnson i USA och Niigata i Japan”. MJP blev dotterbolag till Österby Gjuteri men gjuteriet hade inte överlevt utan MJP.

Impeller. Foto: Österby Gjuteri.

Det man tillverkade och sålde i gjuteriet var avancerade produkter i rostfritt stål, framförallt propellerblad och maskindelar. Torbjörn uppmärksammar att ”en stor fördel var också att det bakom gjuteriet fanns en verkstad” så man kunde erbjuda komplett färdiga produkter till kunderna.

Men den största fördelen var sammanhållningen och stämningen i det nya personalägda företaget. ”Hela gänget höll ihop. Vi var jävligt överens allihop. Det var inget tjafs överhuvudtaget; antingen klarar vi oss eller inte.” Den upplevelsen och inställningen delar han med de andra som var med och tog över gjuteriet, och de som nu fortsätter att driva det på samma sätt.

Torbjörn tycker att den andan Österby Gjuteri representerar även borde vara etablerad på andra arbetsplatser. ”Den andan vi hade i gjuteriet när vi var våra egna har jag egentligen aldrig upplevt någon annanstans vare sig förr eller senare.” Han tycker att man behöver involvera alla på en arbetsplats, och att alla egentligen har gemensamt intresse och borde arbeta tillsammans. ”Det förvånar mig att det inte är fler som anammat detta.”

Österby Gjuteri har inte enbart varit framgångsrikt för egen del, som personalägt företag där alla kunnat och velat vara delaktiga, utan kan också uppfattas som inspiration och modell för samhällsutveckling.

Erik och Anders som driver gjuteriet nu

Anders Kjellin är en av de som driver gjuteriet nu, och han började i Österby Gjuteri 2004. ”Det var spännande och väldigt positivt. Sedan kanske verkligheten kom ikapp. Vi växte och det blev större och större. Då lyfte vi blicken och såg om det behövdes andra ägarstrukturer för att få in mer kapital till expansionen.” Det hade varit lite otillräckligt aktiekapital under den personalägda tiden.

Erik Stark kom in i det här skiftet 2007, när gjuteriet gick ihop med riskkapitalister som köpte upp andelarna från delägarna i det personalägda gjuteriet.

Riskkapitalisterna presenterade sina planer för alla på gjuteriet, på ett möte på Österby herrgård, och förutspådde vinst inom snar framtid. Man säger att man arbetar med femårscykler, med en planerad ny ägarstruktur 2012. I samband med detta klipptes också bandet mellan Österby Gjuteri och MJP, som 2015 flyttade verksamheten till Uppsala.

Men Anders och Erik uppfattade att det på gjuteriet ”fanns en drivkraft internt att ha kvar det här och inte ha några andra externa ägare”. Därför etablerade man på nytt eget ägande av Österby Gjuteri! Nästan alla var med från starten när man bildade det nya personalägda gjuteriet 2020. ”Vi är absolut tillbaka till personalägarandan” konstaterar Anders.

Erik presenterade ett förslag till personalägd konstruktion för medarbetar-

na ”och det var på målnöret på samma sätt som -83”. Bankerna var inte lika generösa 2020 som 1983 – ”inget incitament att hjälpa gjuteriet”.

”Det såg jävligt mörkt ut men det finns en potential inom de här väggarna, och det här var utvägen som fanns kvar. Annars var det tack och god natt.” Och Österby Gjuteri förverkligade sin potential och är åter självständigt och livskraftigt.

”Nu sen vi tog över igen har vi investerat i nya grejer och reinvesterat i verksamheten. Vi investerar pengar som vi kan ta ut någon gång i framtiden.” Det finns en tydlig känsla av att gjuteriet kommit ”närmare hem” och ett otroligt engagemang i att företaget går bra. ”Ett stort intresse att veta hur det går för gjuteriet.” Och jag tänker att liksom 1983 finns det stålstarka band till gjuteriet hos ortsborna 2023.

Produktutvecklingen har gått i riktning mot större och tyngre grejer och längre serier ”och då får man också tänka på ett annat sätt”. Det har varit bra med både ”basprodukter” och med utvecklande av egna produkter, som ”waterjet” som gav upphov till MJP.

Internt är de komplicerade produkterna besvärliga, men utåt ger det prestige, och därmed fördelaktig marknadsföring – ”obetalbart som reklam.” Och de komplicerade produkterna ”leder till att man får frågor om komplexa grejer (produkter och legeringar) och det kostar lite i början men ger mycket i längden”.

Ett strålande exempel på det är de tio ringarna till en forskningsanläggning för fusionskraft*.

Ett stort uppdrag som motsvarade ett helt års omsättning för gjuteriet. Jussi var med och minns att ”den första ringen var fin som fan”. Sedan blev det en del komplikationer, men projektet genomfördes framgångsrikt och väckte mycket uppmärksamhet. ”Det var stort i den svenska gjuterivärlden. Alla ville komma och titta.” Och det märks nu när en beställare undrar om det finns något svenskt gjuteri som klarar komplicerade beställningar.

Skruvmatare till Valmet. Foto: Österby Gjuteri

* Fusionsreaktorn Wendelstein 7-X på Max Planck-institutet för plasmafysik i Greifswald.

Gjuteriet har också fördelen att ha ”en otroligt lojal kundkrets som har varit med sedan innan Österby Gjuteri bildades”. Man har bland annat samarbete med Valmet och gör gemensamt utvecklingsarbete.

Men omvärldssituationen är naturligtvis besvärlig även för gjuteriet, med kedjereaktioner som genererar högre kostnader för sådant som bindemedel och legeringar, och som exempel en bult som ökat från 200 till 2000 kronor.

Eftersom gjuteriet expanderar behövs egentligen större lokaler. Gjuteriet övertog 2008 ”Blå hallen” som tidigare använts av Fagersta Seco. Och vid min rundvandring i gjuteriet med de tre gjuterimästarna Jussi, Anders & Erik såg jag hur man utvidgat nedåt för att få utrymme för större gjutningar, och egentligen hade man också behövt ha högre takhöjd. Men tankemässigt har man bästa tänkbara höjd i gjuteriet. Och jag har än en gång varit med om den vackra och spektakulära upplevelsen av det levande stålet.

Erik och Anders hävdar att ”gjuteriet går starkare ur de besvärligare situationerna”. Och de konstaterar att ”upplägget från början var jävligt bra, för det finns inget som kortsluter systemet med den strukturen som gjuteriet har. Ägandet sitter i bolaget. Och en ytterligare fördel med ägandeformen är öppenhet och transparens. Transparensen är A och O. Alla är delaktiga och är med på informationsmötena och får veckobrev om vad som händer, gärna med någon positiv anekdot och lite statistik. Det finns ett samförstående i allt. 1983 års gäng hittade rätt och det har vi med oss 2020.”

Slutord

Efter århundraden av olika ägare inom järn- och ståltillverkningen i Österbybruk är nu sedan 1983 de som arbetar själva ägare och har hand om verksamheten. Det innebär ansvar och solidaritet och stark gemenskap, och gjuteriet omsluts av en känsla av stolthet och trygghet hos österbyborna. Österby Gjuteri bevarar sin karaktär och sin själ.

Gratulationer till Österby Gjuteri de första fyrtio åren!

Foto: Österby Gjuteri.

Om kosthåll – nöd och elände

Text: Freddie Eriksson

Under 1800-talet var det fattigt och eländigt. Det var t.o.m. svältkatastrof åren 1867 – 1869. Efter en ovanligt kall vår och sommar 1867 låg snön kvar vid mid-sommar på många håll i Norrland och år 1868 inleddes en 3-årig period med missväxt och svält. I Stockholm var medeltemperaturen i maj 3,3 plusgrader. I Norrlands kustland var temperaturen i maj kring nollstrecket och frosten slog till redan i juli och tillintetgjorde de magra skördarna.

Till Norrbotten och Västernorrland levererades stora mängder spannmål så att antalet som svält ihjäl stannade vid några hundra.

I Västerbotten däremot dock dog flera tusen människor.

Förutom statlig svensk hjälp samlade stora delar av Europa in kontanter och livsmedel.

Under åren 1867 – 1869 dog så många som fler än 27 000 fler människor än förväntat och då av svält.

I vårt finska grannland dog närmare 150 000 människor.

Självklart är uppgifterna om antalet döda mycket osäkra.

När landshövdingarna i Kronoberg, Gotland och Blekinge vädjade om hjälp hos regeringen blev det kalla handen. Missväxtåren blev upptakten till massmigrationen, framför allt till Nordamerika.

Strejk

En av de första strejkerna i landet ägde rum vid Dannemora gruva 1867-68.

Den hade två orsaker: Lönen i form av råg minskades och barntillägget togs bort, detta som en följd av missväxten kan man tänka.

Den andra orsaken var att arbetsvillkoren förändrades för borrharna. I Dannemorabygden 1995 finns en artikel om detta av Nils Hjorth.

Kosthåll

Under 1800-talet var matvanorna i Sverige starkt påverkade av sociala klasser och geografiska regioner. På landsbygden åt man ofta saltad fisk, särskilt sill, men också torkad och färsk fisk såsom gädda, lax, torsk, id, braxen och nejonöga. Fläsk och annat kött saltades in efter slakten för att kunna hålla ett år framöver. Många hade också täppor där man odlade rovor, ärtor, bondbönor och kålrötter. Rågmjölsgrot och vetegröt var vanligt.

Spicken sill och potatis (här i modern form med gräddfil).

Vid kuster, insjöar och vattendrag blev fisken många vardagsmat. Det sägs att drängarna på landsbygden i Norrland var så trötta på lax så man vägrade äta den! Räddningen för många var potatisen som infördes från Sydamerika med början på 1600-talet. Det rejäla uppsvinget kom med Jonas Alströmer på 1700-talet. Med högt näringsinnehåll, C-vitamin, järn, kostfiber och protein behövdes bara lite fett med A- och D-vitamin för att livnära folket under långa tider.

Stapelvarorna var vidare under 1800-talet och långt in på 1900-talet en stor andel bröd, oftast knäckebröd som inte förfors så lätt, potatis, rovor m.m. Troligen var olika magåkommor en ständig följeslagare vid gatloppen till dasset. Basala hygienrutiner kände man i stort sett inte till. Därtill kunde tjänlig mat skifta fort till otjänlig.

Superiet av både öl och brännvin var utbrett. På något sätt var det troligen hälsosammare att dricka öl och brännvin än att dricka förorenat vatten. Det enda pålitliga vattnet var nog det från kallkällorna.

Lortsverige

Ludvig, ”Lubbe” Nordström blev känd för en serie radioreportage på 1930-talet som fick trivialnamnet Lort-Sverige. Han satte ”snusket” på kartan och beskrev hur de stora massorna levde och hur de bodde, med ohyra, råttor, dåligt uppvärmda bostäder och misär för både vuxna och barn. De allra fattigaste, backstusittarna, hade det eländigast. Mellan år 1800-1920 ökade medellivslängden från 37 till 60 år. Betecknande för denna tid var att knapphetens kalla stjärna lyste över landet och ständigt hemsöktes befolkningen av sjukdomar, farsoter och svält.

Under 1600- och 1700-talen startade en slags folkrörelse – Att dricka brunn. Så kallade surbrunnar med högt mineralhaltigt vatten ansågs hälsosamma. Det var vanligt att brunnsgästerna skulle dricka 8 liter vatten per dag! Stärkande promenader ingick också. I brunnsarkerna var det ett stillsamt liv med musikkapell som musicerade. Det var sakralt!

En hel del av de fattigare brunnsgästerna hittade ändå till brunnarna eftersom det verkligen var en folkrörelse. Man tillämpade en differentierad prissättning för att göra det möjligt.

Även i Dannemora fanns företeelsen i Brunns huset vid Karmdammen.

Det nyrenoverade Brunns huset i Dannemora.

Vattentornsområdet

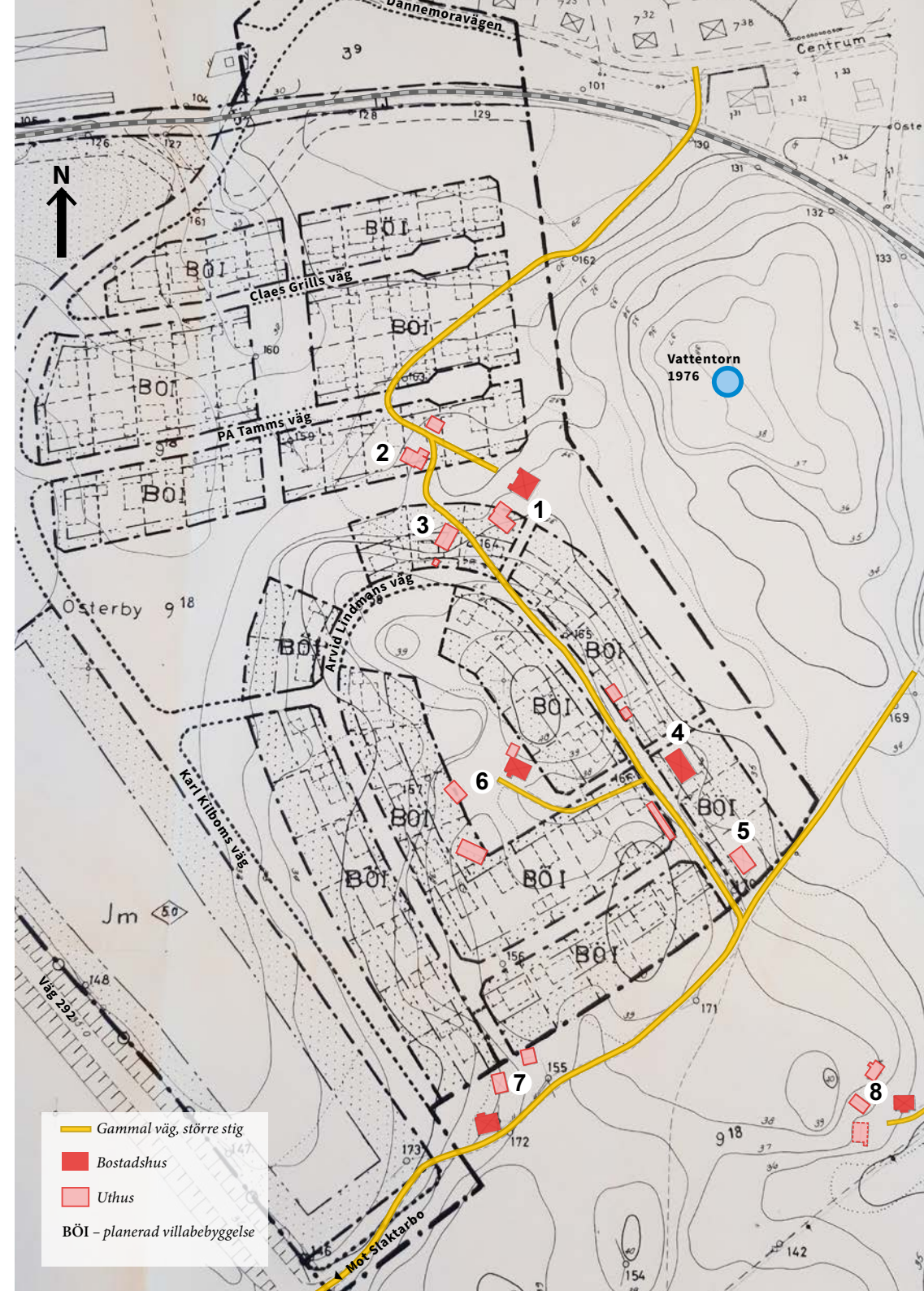
Text: Gun-Britt Gunnarsson

I Nya Dannemorabygden 2021 skrev jag om personen som givit namn till Arvid Lindmans väg, den tidigare statsministern som var född i Österbybruk. I samband med det började jag fundera på hur det såg ut tidigare, innan området i norra Skyttbacken började bebyggas med villor i mitten av 1970-talet och delvis nya gator med nya namn skapades. Just Arvid Lindmans väg är lätt att se på en karta pga bågformen. Men vad var det som revs bort för att ge plats åt den nya bebyggelsen?

Jag har sökt svar på detta genom samtal med ett antal personer samt genom att söka kartmaterial och fotografier. Min kunskap var från början obefintlig, eftersom jag aldrig varit där, men efterhand har en inre bild av området vuxit fram och blivit mer levande för varje person jag talat med. I denna artikel försöker jag sammanställa det jag fått reda på, utan att göra anspråk på att allt är fullständigt och korrekt. Min önskan är att lyfta upp och levandegöra det som för alltid är borta. Kanske du som läsare kan hjälpa till med kunskaper, minnen och ev. bilder av människor och miljöer i norra Skyttbacken före förändringen i början av 1970-talet.

Området som den här artikeln handlar om hade köpts in av Dannemora kommun från Korsnäs, troligen under senare delen av 1960-talet, med tanke på kommande bostadsbyggande. Det aktuella området framgår av den byggnadsplan som upprättades i november 1971, inringat med grövre markering på kartan. Döm om min förvåning och glädje när jag upptäckte att den äldre bebyggelsen och vägarna är markerade 'under' det nya planerade bostadsområdet vid Arvid Lindmans väg, PA Tamms väg och Claes Grills väg. Den äldre, underliggande kartan är här ifylld med färg. Jag inkluderar även 'Dragontorpet' (nr 8 i nedre högra hörnet av kartan), trots att den platsen ligger utanför planområdet och inte blivit bebyggd.

I beskrivningen till den planen står: "Planen ligger söder och väster om järnvägsspåret Dannemora - Hargshamn, mellan detta och bruksvägen Söderfors - Gimo - (Hargshamn). Med undantag för järnvägsområdet och några smärre markavsnitt i områdets västra hörn är planområdet i kommunens ägo. **Området är obebyggt så när som på några äldre enfamiljshus i områdets inre del.** Denna del ligger relativt högt. Två andra mindre höjdparter som når till nästan samma höjd, ligger utmed järnvägen, den ena mitt emot Käbbodaområdet det andra innanför järnvägskurvan, mitt emot centralskolan. Områdets centrala

läge i samhället gör att det 1967 upprättade generalplaneförslaget redovisar en bebyggelse med flerfamiljshus i relativt stor omfattning. Markanvändningen i övrigt är enligt generalplanen småindustri, alternativt friliggande småhus.”

Arkitekten som anlätades hette Sverker Erichs.

På en annan kartskiss från augusti 1971 finns utritat ett antal tvåvånings flerfamiljshus runt höjderna vid Per Perssons väg och nere vid Dragontorpet (nr 8). Runt höjden vid vattentornet var sju stycken två- eller trevåningshus inritade. Det blev uppenbarligen inget av med de preliminära planerna. Kåb- bodahusen (nuv. Harviksvägen 1-6) norr om järnvägen är redan byggda i slutet på 1960-talet.

Byggnadsplan med karta och beskrivning var utställda i januari 1972, i dåvarande Dannemora kommun. Efter det kom ytterligare några reviderade kartor. Bl.a. gjordes tomterna på PA Tamms v. och Claes Grills v. lite större.

1973 började tomter säljas för 10 kr/m². Efter kommunsammanslagningen 1974 steg priset till 12 kr/m². Det var när nya vägar och villor började anläggas som den äldre bebyggelsen utplånades.

In i området

Infarten till det gamla området i norra Skyttbacken var norrifrån, mittemot husen Dannemoravägen 20-22. En liten grusväg korsade järnvägen vid en obebakad övergång. Låt oss följa den vägen. (Det kan vara lättare att följa med på kartan om du vrider den upp och ner.) Direkt till höger låg en stor sophög och ett kärr. Till vänster lutade terrängen uppåt, mot höjden där vattentornet kom att byggas. Någonstans till vänster (söder) om vägen fanns en flat sten eller berghäll som lutade lite och där folk ibland satt och spelade kort, minns K-A Gille. När man närmade sig en tvär vänstersväng såg man två röda byggnader, en vedbod på vänster sida och ett lider (nr 2) på högra sidan av vägen. Rakt fram kom man sen fram till ett rött två-våningshus med sadeltak och två ingångar på framsidan. (nr 1) Det var ett timmerhus med ganska hög grund, troligen av slaggsten. I den högra (södra) lägenheten bodde bröderna Yngve och Harry Lindström, farbröder till Kent Lindström. Kent minns från sin barndom hur man kom in i en liten farstu. Till vänster låg ett rejält kök med vedspis och rakt fram ett stort vardagsrum med kakelugn. På övervåningen hade Yngve och Harry varsitt sovrum.

Innan de två bröderna tog över lägenheten hade Kents farfar Per och farmor Anna bott där, efter att de flyttat från ett vitt hus före Blåshålet (på utfarten söderut mot Morkarla). När farmor dött 1958 flyttade farfar efter en tid till Annexet invid nya ålderdomshemmet på Stråkvägen.

Kents faster Betty och hennes make Ernst flyttade in i den vänstra lägenheten, när de återvände från Grängesberg. Där hade tidigare bott en familj Fornstedt.

Cirka 4-5 meter? bakom bostadshuset låg brunnen. När man drog i ett handtag i köket pumpades vattnet in. Rester av brunnsringen finns ännu kvar i marken. Det är tveksamt om det fanns någon handpump på gården.

Bakom huset växte en syrénhäck. Öster och söderut bakom huset fanns åkrar där man odlade potatis, skördade hö m.m. Där fanns också ett ganska djupt dike. På en äng strax norr om huset växte kungsängsliljor, som Yngve värnade om. Någon nämner att det var en fin trädgård med fruktträd vid hus nr.1

I denna del av norra Skyttbacken var marken sank, det blev delvis igenfyllt och schaktat inför den nya bygghuset. Överhuvudtaget har terrängen något genom utfyllnad, schaktning och förflyttning av jordmassor och en viss utplaning av några högre liggande delar. Det var och är ganska stora höjdskillnader (8-9 m) inom det område som den här artikeln behandlar.

Korsnäs kom så småningom att äga hela området efter att familjen Tamm sålt Österby till Gimo 1916. Här bodde framför allt korsnäsanställda. Kent Lindströms farfar och farbror Yngve arbetade båda med häst i skogen. Harry däremot var smed i Verken.

1926-49 bodde Klas Helmer Lindbäck i hus nr 1.

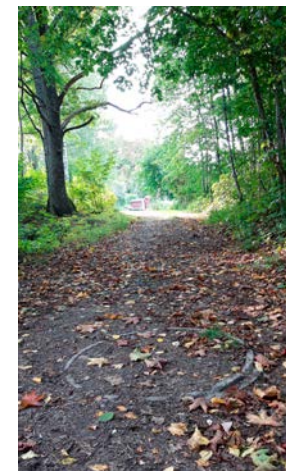
Även Karl Kilbom (1885-1961) bodde i detta hus som barn, om jag förstår Malla Janssons efterforskningar rätt. Mer om honom i något kommande nummer av Dannemorabygden.

Tommy Morell och hans bror Kent var bland de sista som bodde i huset, närmare bestämt i den vänstra (norra) delen.

Tyvärr har jag inte hittat någon bild av detta hus (nr1) Finns det någon läsare som kan hjälpa till?

Hästar, hästar och några kor

Vi följer vägen som svängde tvärt till höger. En liten bit upp för en backe låg på höger sida ett stall (3). Där hade Yngve och hans far sina två hästar. De drev ett 'hästakeri' och utförde körningar för Korsnäs, förutom skogskörningar var det

*Brunnsringen fotograferad i sept. 2023 i riktning mot väster där hus nr 1 stod.
Foto: G-B Gunnarsson*

snöplogning, hemkörning av ved och diverse andra transporter. Hö hämtades också från Slaktarbo. De arbetade även för privatpersoner med t.ex. plöjning, potatiskörning och flyttlass. Hästarna gick på bete i närheten, väster och nordväst om stall och lider, där det växte en del ungskog. I mitten på 1960-talet upphörde hästkörningarna och Yngve blev enbart huggare.

Stallet (3) var av slaggsten, med en övervåning av trä, d.v.s. en höskulle. Det var hopbyggt med en liten smedja, där selar och annat förvarades. Där lagades diverse redskap och där skoddes också hästar. Avståndet mellan stallet och boningshuset var kanske 40-50 meter, tror Tommy Morell. När man gick till stallet passerade man en överbyggd potatiskällare /jordkällare. Källarskullen var byggd som ett litet rum med fönster. Den fungerade ibland som 'gäststuga'. Uppe vid stallet låg också ett dass.

Sluttningen upp mot stall och dass var inte så brant som det ser ut idag. Den stora nivåskillnaden är ett resultat av schaktning och omflyttning av jord.

En mjölkkörare Ivar Jansson hade tidigare bott och haft sin häst i Skyttbacken. Han flyttade till Blåshålet ungefär samtidigt som Kents farfar kom till Skyttbacken. Jansson hjälpte till att köra grejer till nya skolan 1959, minns Karl-Arne Gille, som sommarjobbade för Dannemora kommunen. De flyttade bänkar, skåp mm från bl.a. Gamla skolan till den nybyggda Centralskolan, som alltså togs i bruk hösten 1959.

I stallet (3) hade flera personer hyrt in sina hästar innan Ingrid och Hasse Magnusson startade ridskola i början på 1970-talet. Några som minns den tiden är Magnus Svensk, Inger Lundberg och Inger Söderström, som alla red där som barn. Det var 6-8 mindre hästar, mest gotlandsruss, plus Ingrids egen fullstora häst. Den största ridskolehästen var connemaran Madette, som var Magnus favorit. Man red ofta stigen mot Slaktarbo.

Uppgifter om var stallet låg går delvis isär, men de flesta uppgiftslämnarna säger nr 3. Inger S. minns tydligt att det var i uppförbacken på höger sida. Det gjordes iordning tre boxar i den första delen. I nästa del som låg ett steg upp var det tre boxar och två spiltor. Hon minns två ingångar till stallet. Jag tyder det som att delen som tidigare varit smedja omvandlades till hästplatser.

Inger Söderström minns hur de barn och ungdomar som gick på ridskola i början på 1970-talet fick bära vatten till stallet, som alltså låg en bit upp längs vägen. Hon berättar att de hinkade upp ur brunnen bakom hus 1, slog över i mindre mjölkflaskor och bar vattnet till hästarna. Hon minns också att barnen pallade äpplen i trädgården och gav till hästarna.

Det kan också ha varit hästar i byggnad nr 2 när ridskolan behövde mycket utrymme. Det var ett gammalt lider, där Lindströms förvarat vagnar, kälkar mm. Lidret var större än stallet. I vilket fall som helst har de nuvarande ägarna till PA Tamms v.12 hittat både hästskor och söm i sin trädgård. Delar av den

byggnaden (nr 2) stod i alla fall kvar ganska länge på den obebyggda tomten, där några av 'nybyggarna' firade midsommar de första åren, berättar Lilian Gille. Huset syns på ett flygfoto från sept.1978 och det revs när Bosse och Eva Andersson började bygga 1979. (Fotot sitter för närvarande i Simhallens entré.)

Inger Lundberg minns att eleverna på ridskolan ibland fick gå in och värma sig, och kanske ibland ha lektion inomhus. Jag förmodar att det var i hus nr 1. Kanske Magnussons hyrde det på slutet. Kents farbröder hade i alla fall flyttat ur sin del av huset i slutet på 1960-talet, ungefär när Kent gjorde lumpen. Bröderna Lindström flyttade till 'Randbergs' i södra Skyttbacken, första huset på höger sida när man kommer från Hembydsgården.

Magnus Svensk minns att det var en liten äng med hästhage/ paddock mellan PA Tamms v.16 och vattentornet. Kungsängsliljorna blev till slut förstörda av betande hästar och av schaktningsarbeten.

Några av hästarna såldes efter ett par år, då Magnussons avvecklade här, startade ridskola i Gimo och flyttade till Björksta i Morkarla. Det fanns ju ingen framtid i Skyttbacken, det skulle snart rivas.

Naturligtvis fanns det också några kor i området. Under självhushållets tid var det nödvändigt, även om mycket mjölk för brukets behov producerades på Lantgården. Stig Molin minns att Lindbäck och även Gustavsson brukade gå med 5-6 kor söderut genom Skyttbacken och vidare till skogsbete ut mot Slagsmyren. Det fanns en skogsgrind vid stora granen (vid nuv. utfarten mot väg 292). Kossorna kom hemåt när de ville mjölkas och hittade förstas till sin egen ladugård. Förmodligen fanns det även en del grisar och höns i uthusen, konstigt vore det annars.

Fortsätt uppåt i området

Fortsatte man uppför backen längs grusvägen, den raka östra delen av nuv. A.Lindmans väg, kom man först förbi dass och kanske någon bod. Sedan var man framme vid det gamla ålderdomshemmet (nr 4) på vänster sida. Från och med 1914 benämns det som 'ålderdomshem' enl. Malla Janssons anteckningar. Där fanns små bostäder både nere och uppe. K-A Gille minns att han före skolåldern fick följa med sin farfar och hälsa på Petter Frisk och hans hustru

Flygbild 1978. Inringat syns rester av lidret, byggnad nr 2.

Anna, som bodde på nedervåningen till vänster. Huset omnämns även som fattigstuga och gratisboende för änkor och ensamma. Någon kallar det för Lilla hotellet. Många personer har bott i detta hus, på senare år bl.a. Oljelund, som var teckningslärare på Centralskolan. Nu är det villan på Arvid Lindmans väg 21 som står på denna plats!

*Gamla ålderdomshemmet.
Foto: Åke Larsson, Arkivet.*

På en äng nedanför, öster om ålderdomshemmet odlades, potatis, hö m.m. Där hade skolan ibland skidåkning och orientering. Det är det enda minne jag personligen har av området.

*Gamla grusvägen omskapas till Arvid Lindmans väg framför hus nr. 4.
Foto: Nils Hjorth, Arkivet.*

*Slutet nalkas för ålderdomshemmet. Stuga nr. 6 skymtar till vänster.
Foto: Nils Hjorth 1974, Arkivet.*

Utanför ålderdomshemmet fanns en handpump, troligen på södra sidan, som Karl-Arne minns det.

Bortanför ålderdomshemmet låg ett slagghus som var tvättstuga (nr 5). Här ligger nu Arvid Lindmans väg 25. Margreth Eriksson var med och byggde där 1975.

Precis längs vägen, snett emot ålderdomshemmet och tvättstugan låg en smal, hög byggnad som inrymde flera vedbodas, kanske också källare. På baksidan var en stor vedbacke. Kent minns det som att man kunde köra in på en liten ramp på husets kortsida.

*Tvättstugan (nr 5).
Foto: Åke Larsson, Arkivet.*

Mitt emot ålderdomshemmet låg infarten till en stuga (nr 6), som en liten bondgård med lagård och uthus. Stig Molin minns Dick Gustavsson där. De sista som bodde i stugan var Axel och Karin Söderkvist. Även Axel arbetade i skogen. Dottern Mary Söderkvist gifte sig med Bror Morell. Margreth Eriksson minns att hon fick rabarber av Karin som välkomstgåva när hon nyligen flyttat in. Lagården var av slaggsten och när den revs tog några 'nybyggare' sten därifrån till sina altaner och nyanlagda trädgårdar.

Den fina lilla stugan stod kvar länge. Det fanns till och med tankar på att låta den få vara kvar i den öppna mittdelen av området, men så blev det inte.

T.v. stuga nr 6. Foto: Agneta Blom. Bild t.h. stigen mot Slaktarbo gick förbi 'Höglunds stuga' nr 7. Foto Christer Ohlström, Arkivet.

Vi följer åter grusvägen förbi tvättstugan och passerar en grind. Vi kommer ut på stigen mot Slaktarbo och följer den en liten bit åt sydväst. Där låg Höglunds stuga (nr. 7) med ett litet stall och uthus. John Höglund som bodde där hade en ponny, som han ibland skjutsade barn med. Halvstora barn kunde också få låna eller hyra hästen.

Stig Molin har bott där en kort tid när deras hus renoverades. Han minns också stålverksarbetaren och slaktaren Sahlén, som bott i stugan.

Huset fanns kvar ganska länge och var sommarstuga till omkring 1980. Men nu är det också borta.

Vi avslutar med "Dragontorpet" (nr 8). Där har funnits två små bostadshus, som enligt Malla Jansson kallats Källarbo. Jag är lite osäker på kartan vilken den andra bostaden är. Tidigare slutade vägen vid den bebyggelsen. Nu är den lilla vägen utbyggd och förlängd och heter Carl Eldhs väg.

Som dragontorp fungerade det 1831-1913 ?

Utanför Dragontorpet står dragonkorpral Emanuel Lund (1844-1938) och hustrun Charlotta Norrman (1842-1931). Foto: Georg Gille c:a 1930? Arkivet.

En dragon var ursprungligen en beriden soldat som stred till fots, hästen var ett sätt att förflytta sig.

1938 blev Dragontorpet ombyggt, moderniserat och vitmålat. Tage och Märta Åkerman flyttade dit och bodde där till c:a 1950. Därefter Bosse Åkerman. Enligt uppgift var Arne Molin den siste som bodde där innan huset revs 1990. Han arbetade på sågen strax söder om järnvägsstationen.

Eftersom det inte byggts något nytt på platsen, kan man fortfarande se grund och rester av bebyggelsen precis norr om Carl Eldhs väg.

Dragontorpet innan det revs. Foto: Nils Hjorth 1989, Arkivet.

Vi har nu tagit oss igenom den norra delen av Skyttbacken, det som i byggnadsplanen beskrivs som ”obebyggt så när som på några äldre enfamiljshus i områdets inre del”.

Jag har under arbetets gång insett att det var en högst levande del av samhället, om än lite undanskymd och ganska glest befolkad. I brytningen mellan det gamla och nya offerades det här området. Det betraktades förmodligen som kulturhistoriskt helt ointressant, till skillnad från centrala Österbybruk och de delar av bruket där järnets framställning dominerade allt.

I den här artikeln har jag skrapat lite på ytan och tittat mest på byggnaderna, men inser att det finns mycket mer att berätta. Som till exempel om endurotävlingen ”Stigstråket” som drog igenom områdets värsta blöthål och lockade MC-förare från hela landet. Det kan säkert någon kunnigare person skriva om....

Och tänk om man med en ’tidsmaskin’ fick landa på gårdet bakom ålderdomshemmet, gå upp längs vägen och träffa några av de som levt här och få prata lite med dem. Det kanske finns brev eller andra dokument bevarade. Vet du något om det? Hör gärna av dig!

TACK till

Bosse och Eva Andersson, Agneta Blom, Eva Dubois Ehrengren, Margreth Eriksson, Karl-Arne Gille, Lilian Gille, Börje Kvist, Gunilla Kjellin, Kent Lindström, Inger Lundberg, Stig Molin, Tommy Morell, Christer Ohlström, Göran Sveijer, Magnus Svensk, Inger Söderström, Christer Wahlström, Leif Wennbom.

Tack också till alla som har arbetat och arbetar med Dannemorabygdens Förenings- och Hembygdsarkiv.

En speciell tanke till Malla Jansson, som efterlämnat ovärderlig kunskap i sina pärmar.

Tack även till Håkan Åhlenius på Östhammars kommunarkiv samt till Lantmäteriet.

*Flygfoto från början av 1970-talet.
Foto: Lantmäteriet*

Soporna i Dannemora

Text: Freddie Eriksson, Göran Isaksson, Peter Kranz, Ulrika Munkhammar

Bakgrund och vad hände sedan

Som många minns dumpades stora mängder osorterat avfall under 2020 inom Dannemoras gruvområde. Östhammars kommun godkände lagring av miljöfarligt avfall efter ansökan från ett namngivet bolag och tippningen påbörjades på försommaren 2020.

Många i trakten ifrågasatte lagringen och några av dessa började undersöka vad det var som egentligen hände. Några engagerade sig mer än andra. Vi, dessa "privatspanare" kom snart underfund om att det företag som stod för ansökan inte fanns i sinnevärlden. Efter hand och mycket snart framstod hela verksamheten som bedräglig. Privatspanarna blev ganska snart kontaktade av NOA, polismyndighetens Nationella Operativa Avdelning, som delgavs iakttagelser om vad som hände vid soptippen, för att kalla det vid dess rätta namn.

Vi kontaktade Östhammars kommun redan i juni 2020 och informerade om det rena bedrägeriet det innebar att tippa miljöfarliga sopor under falskt flagg. Kommunen hade i detta skede full möjlighet att genast avbryta tippningen. Först 1000-tals ton sopor senare avbröts verksamheten under tidig höst 2020 genom att markägaren, Gränges Exploration, låste grinden. Kommunen polisanmälde företaget NMT Transportation/Think pink och sedan dess har förundersökning pågått. Företaget försattes i konkurs.

Befarat läckage till omgivningen

Beträffande själva soporna har just ingenting skett. I augusti 2020 gav kommunen den som antogs vara huvudman för verksamheten ett av flera förelägganden varav ett rörde provtagning på mark och intilliggande vattendrag. Provtagningen, som ju kan betraktas som en partsinlaga från entreprenören, visade förstås inga förhöjda halter av skadliga ämnen. Det har ju senare visat sig att liknande sophögar, bl.a. i Botkyrka visat på kraftigt förhöjda halter av tungmetaller och andra gifter i mark och vatten.

Med förnyad kraft försöker vi nu, hösten 2023, att förmå kommunen, sent omsider, att ta ansvar för att göra provtagningar.

Förundersökning och åtal

Efter nu drygt tre år är förundersökningen i sitt slutskede har åklagarna meddelat. Åtal kommer att väckas i slutet av november eller början av december. Åklagarna kommer då att informera via pressträff/presskonferens.

De två huvudmisstänkta, Bella Nilsson och Bernt Nilsson, (vars namn publicerats i andra media) och troligen ytterligare andra personer åtalas alltså eventuellt för grovt miljöbrott och grov penningtvätt.

Rimligen kommer domen också att innebära näringsförbud,

En konsult vid ett välrenommerat internationellt konsultbolag är såvitt känt misstänkt för osant intygande, för övrigt ett brott som vi privatspanare avslöjade.

Ett av sopbergen.

Linfärjan Anna Johanna

Text: Stefan Skoglund

Fotograf okänd.

Det hela började som en tanke och vision under hösten 2021. Den föddes ur ett foto från sekelskiftet 1800–1900 som svagt visade något som såg ut som en flotte i Herrgårdsdammen i skuggan under träden vid Gammel Tammen. Det bekräftas senare av andra historiska fotografier.

Gamla kartor från P A Tamms tid visar tydligt en stig/väg från nuvarande park ut söderut och sedan i en båge tillbaka mot herrgården ut till ön mitt emot herrgården. Idag är den ön en udde ute i Herrgårdsdammen, och utgör delar av Kärleksstigen. Slingan anlades som en promenad- och ridväg under namnet Nyvägen. När detta skedde är för mig okänt, men linfärjan som funnits fullbordade promenadrundan och har funnits i dammen åtminstone från sent 1800 till tidigt 1920-tal.

Det ryktas om att Bruno Liljefors flyttade färjan till Harvikadammen. Han tyckte den skulle göra mer nytta där, där han hade en stuga ute på en holme.

Föreningen Natur och Kultur i Dannemorabygden bestämde, efter dialog med Herrgårdsstiftelsen, att återetablera färjan och återskapa den gamla promenadslungan runt delar av dammen.

Inköp av material påbörjades då Utvecklingsgruppen bidrog med pengar till projektet. En insamling från allmänhet och företag möjliggjorde byggstart under 2022. Insamling och Utvecklingsgruppens bidrag har gett närmare 20 000 kronor. Det saknas fortfarande några tusenlappar för att ha den fulla finansieringen.

Om du vill bidra kan du swisha till föreningen på nr 123 289 50 35 (skriv ditt namn och "färjan" som meddelande)

Den nya färjan sjösattes och döptes till Anna Johanna den 28 juli 2023, och premiärturen genomfördes den 5 augusti. Färjan överläts till, och förvaltas nu av, Stiftelsen Österbybruks herrgård.

Nya Linfärjan.
Foto: Göran Isaksson.

Barbro Paulsson Weaver – stjärnfotografen i Dannemora

Text: Birgitta Gunnarsson • Foto: Barbro Paulsson Weaver

”Varje del, varenda detalj som du ser på varje bild/illustration är fotografier, lager på lager, sammanvävda, bearbetade. Jag fattar inte hur hon gör det, resultatet är såååå vackert.”

Från Dannemora och ut över stora delar av världen sträcker sig ett snart 50-årigt, mångfacetterat konstnärskap. Här bor den prisbelönta fotografen och digitala konstnären Barbro Paulsson Weaver sedan nästan 30 år. Barbros bilder finns i privata och offentliga samlingar och har visats på ett imponerande stort antal samlings- och separatutställningar såväl i Sverige som internationellt. Hennes verk har publicerats i mängder av tidningar och tidskrifter och har även använts för omslag till skivalbum, bokillustrationer och författarporträtt.

Barbro är född 1952 på Lidingö i Stockholm och tillbringade sina tidigaste år i Ålsten, ett område vid Mälaren i västra delen av Stockholm. Pappa var sjökapten, en av en lång rad i hans släkt, och var till sjöss under långa perioder. På hans fartyg fraktades bland annat pappersmassa från Norrland till England och färderna gick också till Nordafrika ibland.

När Barbro var i 12-årsåldern flyttade familjen till Borås, varifrån mammas släkt härstammar. Här kan man säga att den konstnärliga banan inledes.

”Jag har alltid vetat att jag skulle vilja jobba med konst. Inte minst var det en kusin som gick på Konstfack som inspirerade redan när jag var i treårsåldern”, berättar Barbro. Och i Borås öppnade sig den möjligheten på allvar.

Efter gymnasiet fick hon tillfälle att arbeta på Borås gamla stadsteater, med scenografi, kläder och som sufflör. Man kan säga att det blev två lärlingsår, innan hon gick vidare till högre utbildning. Dramatiska institutet, DI, i Stockholm blev valet, men inte riktigt så som hon tänkt. Efter erfarenheterna vid Borås stadsteater föll det sig ju naturligt att söka till linjen för teaterscenografi. På DI övertygade man henne emellertid att välja film- och TV-scenografi istället, eftersom man inte fått tillräckligt många kvalificerade sökande dit.

”Det blev min första kontakt med filmfoto”, berättar hon. ”Men jag hade sett en film som jag tyckte var häftig, just på grund av det fascinerande fotot: ‘Fists in the pocket’ (Nävarna i fickan) av den italienske regissören Marco Bellocchio”. Så småningom kom Barbro att träffa både Marco Bellocchio och filmens

redigerare/editor Silvano Agosti flera gånger i Rom. Det blev en knuff framåt i hennes egna filmstudier. Men också en insikt om att man som stillbildsfotograf kan lära sig mycket av filmen. När hon själv senare i livet undervisat i fotografering har hon också använt sig av film som inspiration på lektionerna.

Väl färdig med Dramatiska institutet blev det också en påbyggnadsutbildning vid GFU (en yrkeshögskoleutbildning för fotografer) och dessutom Film och mediakunskap vid Stockholms universitet. Sammanlagt cirka fyra års utbildning mellan 1974-1978.

Under utbildningstiden blev det en hel del uppdrag vid sidan om, med sådant som hon sysslat med under sina läroår vid Borås teater. Bland annat gjorde Barbro en docka till Bo Widerbergs film ”Mannen på taket”, liksom handdockor till Sveriges Television. Hon jobbade även med kläder, scenografi och ljussättning till en danstrupp.

Efter fotoskolan kom Barbro i kontakt med många framstående och inspirerande fotografer. Som den främste nämner hon en av Sveriges få internationellt uppmärksammade fotografer på sin tid, Christer Strömholm. Han är mest känd för sina intima svartvita porträtt och sina gatufotografier, något som man kan ana har påverkat Barbros egna verk. Men det fanns även andra, yngre, internationellt ansedda fotografer som inspirerade, till exempel Micke Berg och Anders Petersen. Även hos dem var det mycket svårta i bilderna. Anders Petersen blev exempelvis ett stort namn efter publiceringen 1978 av en fotobok om Reeperbahn i Hamburg. Micke Berg var medlem i Graffiti Pictures Agency, där Barbro också ingick i slutet av 1970-talet.

Här, i slutet av 1970-talet, tog också de egna fotouppdragen fart. År 1976 följde Barbro den amerikanske konstnären Andy Warhol under en heldag i Stockholm. Warhol räknas som en av de främsta företrädarna för popkonsten

Barbro och Nina Hagen på Kafé Norrnäset.

och Barbros porträtt av honom kan fortfarande beskådas på diverse utställningar. Senast på Saluhallen i Uppsala 2023.

Personfotograferandet fick också en extra skjuts tack vare en vistelse i New York mellan 1980-1981, där Barbro arbetade som frilans via en agentur/bildbyrå. Vid hemkomsten till Sverige fortsatte frilansandet i hög takt. ”Jag arbetade på uppdrag av i stort sett alla tidningar och bildbyråer som fanns i Stockholm och allt handlade då om svart-vita bilder”, berättar Barbro. Även Sveriges Radio var en uppdragsgivare.

Av naturliga skäl blev det en mängd prominenta personer som hon därmed kom mer eller mindre i kontakt med under 1970- och en bit in på 1980-talet. Mycket rock- och popevenemang och många stjärnartister skulle förevisas under sina konserter, för publicering i media. Bland dem fanns den tyska punkrockaren Nina Hagen. Ett urval av dem som också kan räknas in i Barbros fotogalleri från den tiden är bland andra Bob Dylan, Bob Marley, Thåström, Backstreet Girls och Ian Dury.

Livet tar en ny vändning

1982 föddes dottern Gabriella. Det blev så klart en stor omvälvning i livet. Men ett par år senare inträffade en händelse som vände upp och ned på hela tillvaron. Barbro föll av en ridhäst och fick en allvarlig ryggfraktur som läkte fel.

Det blev så gott som omöjligt att arbeta med och bära runt kamerautrustning eller att stå i mörkrum.

Under den här tiden träffade Barbro också sin blivande make George Weaver, som kom från Isle of Man, och när Gabriella var fem år kände de ett behov att flytta ut på landet och skaffa egna hästar. Det blev först ett kortare nedslag i Upplands-Väsby. Därefter flyttade familjen vidare till Arnö i Mälaren, i Enköpings kommun. Med dem följde ett arabsto och en shetlandspanny. Den vistelsen, som varade i fyra år gav mersmak. Familjen ville fortsatt bo på landet, och ha flera hästar! Så kom det sig att de hamnade på en gård i Dannemoratrakten, för drygt 30 år sedan, 1992.

Barbro var fortfarande sjukskriven ett bra tag, och under den tiden blev det fokus på hästar. Och de blev betydligt fler i Dannemora än tidigare: tre ston av arabiska fullblod, flera unghästar och ett stort antal shetlandshästar. Efter sjukskrivningen utbildade sig Barbro dessutom i hästmassage – natural horse management – och arbetade som hästmassör och därutöver också i hemtjänsten.

Men det professionella fotograferandet fick vila, i nära 19 år!

Tillbaka till konstnärskapet

Efter cirka 20 år i på gården flyttade Barbro och George till en lägenhet i Dannemora. Hästarna fanns fortfarande med i bilden men Barbro hade också hittat tillbaka till arbetet med foton och med konstnärskapet, men på ett nytt sätt.

”Jag arbetar med digital konst numera”, berättar hon. ”Det ger helt andra möjligheter att utforska, bygga ihop bilder och skapa något helt nytt, utifrån de bilder jag själv tagit, och att pröva på AI, artificiell intelligens, i den processen. Det är superroligt!” Inspiration och vägledning får hon från den digitala utbildningssajten Photoshop Artistry som Barbro följt i många år och som erbjuder en rad kurser med varierande längd och innehåll och där man också kan få feedback på sina verk.

Så det professionella skapandet är i högsta grad igång. Sina digitala konstverk säljer Barbro på utställningar och till privata samlingar. De kan köpas digitalt eller i tryck, alltid i en begränsad upplaga av högst fem exemplar per bild. Men bilderna kan också gälla bokomslag, skivomslag och annat.

Ett vittnesmål om att Barbro är framgångsrik med detta får vi från Malou Berg, artist, kompositör och textförfattare som deltog med sin musik i KonstPåsk-utställningen 2023.

”Barbro Paulsson Weavers vackra och stämningsfulla illustrationer, som hon skapat till den kommande LightSongs-boxens booklet: Varje del, varanda detalj som du ser på varje bild/illustration är fotografier, lager på lager, sammanvävda, bearbetade. Jag fattar inte hur hon gör det, resultatet är såååå vackert.

Så fantastiskt att de nu har visats under KonstPåsk i Liljefors ateljé på Österbybruks Herrgård. Det var spännande att vara med och se mig själv som ett objekt i dessa magiska miljöer... bilderna förstörde och inramade. Medan besökarna tog in bilderna, så rullade LjusSångerna runt i lokalen. Det var roligt att höra besökarnas spontana kommentarer: Vad är det där för musik?, De passar ihop som hand i handske, Åå vad fint. Jag fick så mycket positiv respons att det blev alldeles varmt i hjärtat. Yay!!”

Utmärkelser 2009-2022

Vinnare (guld) kategori Gator och djur, Street Photo Awards; Finalist färgfoto, Best of Photography, Photographers Forum. Hedersnämmande: Fine Art Nude, International Photography Awards; Luma Touch Moving Pictures Award, Mobiography Awards; Paris International Street Photography Awards.

Separatutställningar 1979-2023

Gallery 6 East Broadway, Stockholm, 1979; Galleri Axelsson, Stockholm, 1985; Hotel Diplomat, Stockholm, 2008; Galleri Sjöhästen, Lidingö, 2008; Biblioteket Österbybruk (2008, 2016); Kafé Broström, Uppsala, 2010; ArtPhoto Collection, Göteborg, (2011, 2012); Fisksätra bibliotek, Saltsjöbaden, 2014; Kulturhuset Storbrunn, Östhammar, 2019; Galleri Foajé, Hjorthagens kulturhus, Stockholm, 2021; Liljeforsateljén, Österbybruks herrgård, 2023.

Samlingsutställningar 1978-2023

Fotograficentrum, Stockholm, 1978; Fotografiska museet/Moderna museet, Stockholm, 1982; Camera Obscura, Stockholm, 1983; Planket, Stockholm (1983, 2018); Galleri Järnboden, Harg, 2007; Ånghammaren, Österbybruk (2007, 2008, 2012, 2018); Galleri Nybrokajen, Stockholm, 2008; Piteå museum, Piteå, 2008; Konstpåsk, Österbybruk (2009 -2023); Galleri Sjöhästen, Lidingö, 2014; Sadelmakarlängan, Österbybruk (2016, 2018); Gallerie Joseph Saint Martin, Paris, 2018; Jurybedömd utställning, Upplands-Väsby, 2019; Jurybedömd utställning, Blank Wall Gallery, Aten, 2020; Jurybedömd utställning, Storbrunn, Östhammar, 2021; Jubileumsutställning, Konstkraft 20 år, 2022; Moments that rocked our asses, tillsammans med Peter Thermaenius, Uppsala saluhall, 2023.

Representerad på Moderna museet, Stockholm.

Övrigt

Gett ut två böcker om Sydafrika: 'Thokoza' och 'As I see it'.

Sedan många år medlem i Konstkraft och medverkar årligen i Konstpåsk i Österbybruk.

Filmspången ur ett historiskt perspektiv

Text och foto: Hans Gustavsson

Spången över Filmsjön har funnits i lång tid och varit en viktig genväg för folket i byarna på den östra sidan av Filmsjön. T.ex. boende i Sjötorpen Vedskata, Boda och Nedanbacken som hade sin skolgång i Kyrkskolan i Film. Även för de som skulle besöka kyrkan så blev vägen betydligt kortare.

Från början av 1900-talet var det en smal spång som ledde över våtmarken några hundra meter.

Under den stora arbetslösheten som rådde under 1930-talet så kom de styrande i dåvarande Films socken på att spången skulle vara ett bra nödhjälpsarbete. En av de som skulle få vara med på det arbetet var den numera framlidne Ivar Bennbom, som berättade att de arbetade i flera dagar med att kärra ut mo för att bygga en vägbank som skulle kräva mindre underhåll. Men tyvärr när arbetarna kom tillbaka på den tredje dagen så hade hela vägbanken sjunkit ner i djupet och arbetet avbröts. Efter det misslyckandet så blev det en fortsatt plankgång över sjön, men i takt med att den blev allt sämre ville man inte lägga några större underhållspengar på den.

1995 fick Upplandsleden en ny sträckning, som den lokala Centeravdelningen hade föreslagit att man skulle dra över Filmspången.

För att få gehör för sina planer så ordnade man genom sponsring fram planer till bygget och arbetet skulle sedan ske med hjälp av Östhammars kommun, som ett Alu-projekt. (Arbetslivsutbildning) Det gjorde att Filmspången

fick ett lyft och samtidigt blev Upplandsleden betydligt trevligare att gå på.

En stor förändring skedde också när Svante Svensson och Yvonne Pettersson blev ägare till Films Prästgårds jordbruk 1996.

De hade som mål att återställa Filmsjön som sjö. Den hade som många andra grunda sjöar blivit alltmer vassbeväxt och var på väg att bli ett träsk. Från och med 1998 började de nya ägarna att bekosta stora grävningar i sjön, för att få fram ett vattendjup, och behålla en vattenspegel i en stor del av sjön.

Dessutom planades strandängarna ut och sand fraktades dit så att en strand med brygg kunde anläggas.

Grävningarna resulterade i att stora massor av dy grävdes upp och en del av det materialet kom så småningom att i torkat skick användas till en vall att gå på. Dessutom grävdes 2 stycken kanaler i anslutning till Filmspången, över dessa två kanaler så blev 2 broar gjorda, som gav en fin utsikt över vattendraget.

2010 blev nästa gång som Filmspången sågs över av Östhammars kommun och då kom även ett fågeltorn att uppföras utmed leden.

Numera är det Östhammars kommun och Upplandsstiftelsen som har uppdraget att se till att Filmspången är i bra skick. Films Sportklubb har tillsynsansvar på Upplandsleden mellan Österbybruk och ända fram till Vika.

Låt oss alla hjälpas åt att sköta om och bevara Filmspången för framtiden.

Gruvarbetarebyn Vreta

Text: Christer Wahlström

Jag ska försöka att skriva ned några minnen om folk och hus i Vreta eftersom det inte längre finns så många kvar som har minnen därifrån. Jag har hört och vet en del eftersom min far är född och uppvuxen med sina syskon i byn. Mina föräldrar bodde också i en stuga i byn i början på 1950-talet när jag var liten. Vi flyttade sen till grannbyn Gryttjom en liten bit därifrån.

Den gamla gruvarbetarebyn Vreta är till största delen belägen precis till vänster (söder) om väg 292, när man passerat avtagsvägen mot Dannemora kyrka och rör sig i riktning mot Örbyhus.

De flesta stugorna i byn är av timmer som brädfodrats, med kök och en liten kammare. Det är samma typ av hus som t.ex. i Söderskogen och Norrtorpen. Men det finns också två stycken stöphus med två lägenheter i varje.

Om man börjar sin vandring från Gryttjom och följer den gamla vägen mot Örbyhus, som går nästan parallellt med den nuvarande, så kommer man först till ett så kallat stöphus på höger sida, byggt 1876 (på kartan hus nr 1). Huset och uthusen blev renoverade för ca 20 år sedan och är i välbevarat skick. Där bodde på 1950-talet Elov Karlsson med fru Engla och familj. En annan känd

Renoveringen av stöphuset i Gryttjom avslutades med en fest.

Linberedning i bastun vid Vreta på 1930-talet.

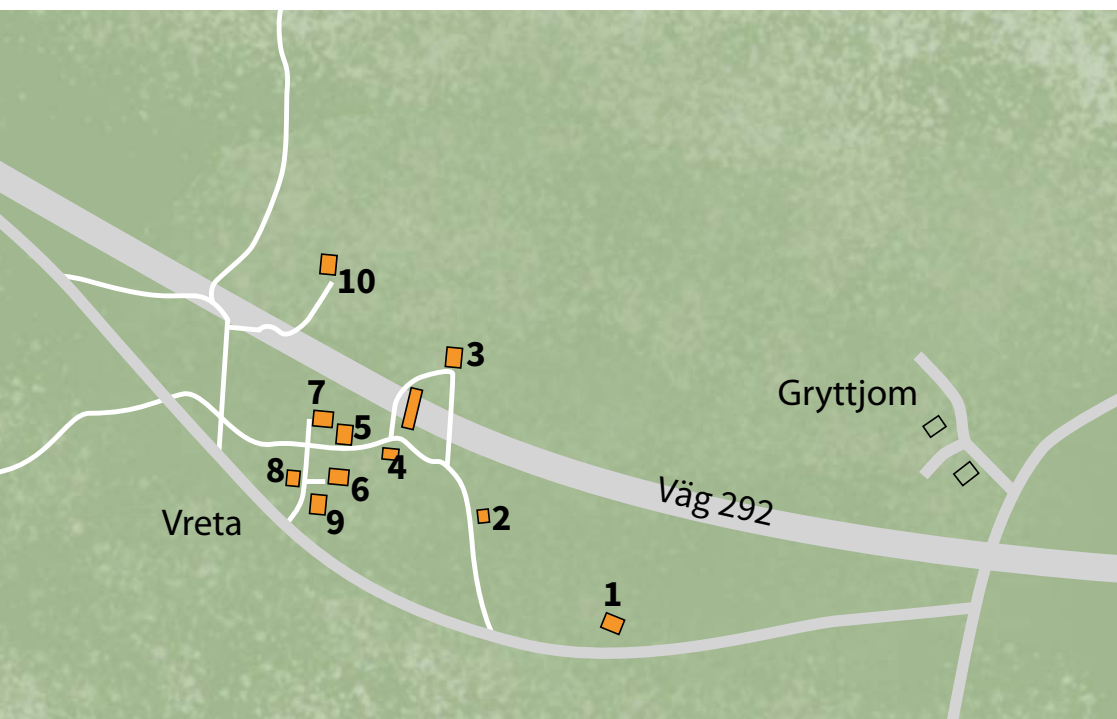
personlighet var Gustav (Charlie) Lundberg som bodde där med sin mor Ebba i början av 60-talet.

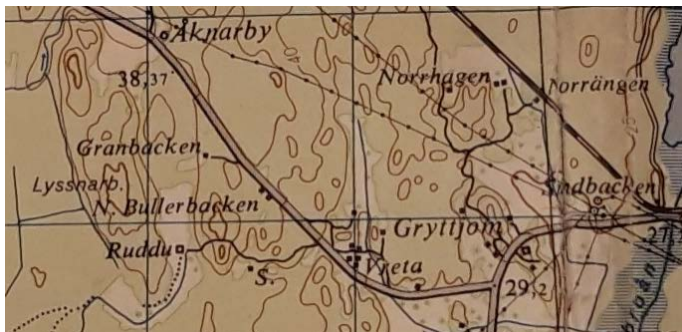
Följer man sedan vägen fram en bit så går det en liten väg in till höger. Det är den gamla vägen genom byn ända in på 1930-talet, då den nya byggdes söder om byn. På höger sida efter ca 50 meter låg det en linbastu vid väggkanten. Den plockades ner och blev uppsatt vid Hembygdsgården i Österbybruk 1974 (på kartan markerad som nr. 2), se även framsidan.

Fortsätter man vägen fram i en svag vänsterkurva går det en väg till höger som korsar nyaste Örbyhusvägen, väg 292. På norra sidan av 292-an ser man ett hus, på kartan nr. 3. Där bodde Johan Blom med familj många år i början av 1900-talet. Där bodde också vår familj 1949 – 1953. Efter att vi flyttat kom det en dansk familj Nielsen och senare på 1960-talet Lars (Lotta) Olsson. Efter honom har det varit sommarstuga i många år.

Vi fortsätter den lilla byvägen vägen fram och ser bytvättstugan på vänster sida. När jag var liten gick det ett ganska stort dike förbi där det fanns en klappbrygga. Tvättstugan har nummer 4 på kartan. Mitt för tvättstugan gick det en stig upp på en åsrygg, som blev bortschaktad när väg 292 byggdes i slutet på 1960-talet. Uppe på åsen stod det en slaggstensladugård med sex små avdelningar. En för varje stuga med plats för två kor och ett par grisar. Min farmor hade kor till mitten av 1940-talet då hon blev sjuk och senare avled. (På den ekonomiska kartan från 1952 syns ladugården som en svart avlång byggnad. När väg 292 byggdes drogs den rakt över den rivna ladugårdens plats.)

Vi fortsätter vägen upp genom byn. Nästa hus, nummer 5 på kartan, kallades för Vikströms efter en familj som bodde där på 1920-40-talet. Jag minns Tage och Vivi Eriksson som bodde där på 50-talet. Han var svärson till Vikström så hans fru var född i stugan. Senare blev huset sålt som sommarstuga

Topografisk karta
1956

men på senare år har Jörgen Pettersson köpt och moderniserat huset snyggt och fint och bor där permanent.

Till vänster mitt för Jörgens ligger ett hus som kallades Källströms, hus nummer 6. Där bodde i hela sitt liv syskonen Källström, Anders, Mari och Augusta. De bodde där tillsammans till slutet på 1950-talet när de avled i 85-90 års åldern.

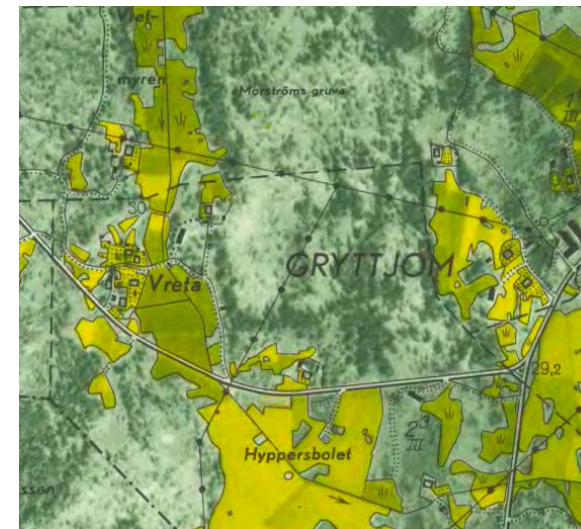
Huset efter Jörgens uppe på åsen beboddes av Mattias Apelkvist med fru och tre barn från 1918 och fram till den ogifta sonen Arvid dog på 1970-talet. Apelkvists hus har nummer 7 på kartan.

Till vänster mitt för Apelkvists hus går det en väg upp för en backe. På höger sida uppe på åsen ligger det äldsta huset i byn. Det är troligen byggt på 1700-talet. De övriga husen är lite större och byggdes nog på 1800-talet. Huset har fått nr. 8 på kartan. Det huset kallades för Lidbergs. Rudolf Lidberg var egentligen en Västgötaknalles som kom till Vreta på 30-talet och blev kvar till sin död 1963. Det var en intressant person som cyklade omkring och sålde tyger och kläder. Han var ogift men alltid välklädd med kostym även till vardags, till skillnad mot de andra gubbarna som alltid var klädda i blåbyxor. Likaså inne i stugan var det välstädat med kopparbunkar på väggen och en fin Moraklocka i hörnet.

Vreta gruvby,
foto från 1987.

Ekonomiska kartan 1952
(Lantmäteriet).

Till detta hus flyttade min farfar och farmor 1913. Min far föddes i maj 1914 och på hösten blev farfar inkallad till beredskap p.g.a. första världskriget. Senare på hösten fick farfar lunginflammation och dog i Uppsala. Farmor blev nu ensam i stugan med fyra små barn.

Efter en tid gifte hon om sig och flyttade ned till stuga 9. Det blev min fars och hans syskons barndomshem och farmor bodde där till sin död. När även farmors make avlidit så hyrde min farbror Arvid stugan som sommarstuga i många år. Sedan köpte min kusin Eva huset och hade det i många år, så det var kvar i släkten i över 100 år.

Vi fortsätter på gamla byvägen mot Örbyhus. Först passerar man ett litet kärr som kallades Bullerö där ungarna lekte på våren förr i tiden. Nu svänger vår väg mot vänster alldeles i kanten av 292-an på södra sidan. Den gick sedan snett genom skogen upp mot Bullerbacken. Den delen är numera igenvuxen.

Strax efter Bullerö var det en avtagsväg till höger, som numera är igenväxt och bortbyggd av nya vägen. Den gick norrut till ett stöphus, som nu ligger på norra sidan om 292-an, troligen byggt samtidigt som hus nummer 1. Det huset, som har nummer 10, kallades för gammal-Åkerblomens efter en familj som bodde där från slutet på 1800-talet till 1940-talet. Huset har ju två lägenheter, i den ena bodde Åkerblom och i den andra Brynolf Wret. På 1950-talet bodde det en dansk grubarbetare Otto Sörensen i ena änden och i den andra Tore Lindgren, som arbetade vid apoteket. Det var det sista huset i byn. Man kan fortfarande se delar av gamla vägen förbi Bullerbacken, Åkmarby och Åsarby mot Örbyhus och man kan hitta rester av gammal bebyggelse i form av husgrund. Men det är en annan historia...

Tack till:

Lovisa Karlsson, Lantmäteriet
Dannemorabygdens Förenings- och Hembygdsarkiv

Skapande skola årskurs 7

Text: Gun-Britt Gunnarsson • Foto: Erik Hedman

Som en del av *Skapande skola** våren 2023 fick åk 7 utsmycka sin inomhusmiljö i den nya högstadiesbyggnaden.

Det skedde under ledning av erfarna konstnärer och kulturarbetare, Henny Linn Kjellberg, keramiker och skulptör och hennes medhjälpare Erik Hedman, tecknare, filmskapare mm. Erik har varit på Österbyskolan flera gånger under årens lopp och bl.a. lärt elever att göra animerad film.

Henny berättar att idén var att koppla offentlig konst i närmiljön med elevernas eget skapande. Klasserna gick med Henny på promenad och tittade på "hoppstenarna" på skolgården, skapade av Ragnhild Brodow. Naturligtvis stannade man vid "Uven" vid skolans huvudentré. Den är fylld av Österbysymboler formade enbart med motorsåg av Hans Gustafsson, i samband med tillbyggnaden av skolan 2013. Vidare gick man till Folkets park och tittade på skulpturen "Ungdom", skapad 1911 av Carl Eldh som växte upp i Söderskogen. Vid väggmålningen på Harviksvägen fick eleverna träffa Roine Jansson, som berättade om hur han tänkte och gjorde den. Flera elever blev väldigt intresserade och några kände till och med igen personer som avbildats.

I klassrummen fortsatte sedan planeringen och utformningen. Eleverna arbetade intensivt med projektet under 4 dagar. Skolans lärare var positiva och hjälpte till på olika sätt. Förutom träning i samarbete gav projektet eleverna insikter om hur man kan vara delaktig i att forma sin egen närmiljö.

Henny berättar: Jag upplevde att elevernas egen kreativitet verkligen kom fram. De arbetade intensivt med skisser och målning och jag hoppas och tror att de flesta blev nöjda. Många gav uttryck för att de ville måla direkt på väggen, men på grund av den begränsade tid vi hade i slutet av terminen, samt för att ge väggarna ett mer sammanhållet uttryck, valde vi att låta eleverna måla på MDF-skivor som sågats ut efter deras skisser. Först grundades de med vitt, sedan målades motiven med acrylfärg. Till sist fästes skivorna med bygglim på väggarna i elevernas gemensamma utrymmen.

Enzo i 7A: *Vi började med att välja tema genom röstning. Det var väldigt jämnt mellan Rymden och Djungeln, så det blev en blandning av båda. Efter det ritade vi på papper. Senare skars det ut i trä som vi målade med färg. Till slut valde vi var delarna skulle sitta. En del av väggen målades också. När det var gjort och allt var uppsatt så var vi klara.*

Emma i 7A: *Vi gjorde en blandning av rymd och regnskog, med en raket som åker in i en portal från rymden till regnskogen, eftersom vi inte kunde bestämma oss för ett tema. Jag var den som kom med idén att göra en portal och en rymdraket som åker emellan. Jag tror att ingen blev riktigt nöjd för att det blev inte som vi planerat. Vi trodde att vi skulle få måla direkt på väggen, men vi fick måla på träplattor istället. Det ser ganska konstigt ut för portalen är på en av väggarna och raketerna på en annan, så det ser inte ut som att raketerna är i portalen. Rymdväggen blev bra, men regnskogen blev inte så bra, tycker jag.*

Hennys kommentar: Väggarna på övervåningen, där klass 7A jobbade, hade fler dörrar och mindre ytor att utsmycka, något som innebar en utmaning och att det var svårare att få ett sammanhållet uttryck. Jag tycker ändå att det blev väldigt bra, många härliga rymdvarer, växter och djur som befolkar väggarna!

I klass 7B valde eleverna istället att i små grupper göra bilder från de närmaste omgivningarna i Österbybruk och Dannemora.

Engla 7B: *Emilia, Molly och jag började med att kolla upp en bra bild på Herrgården, för att vi skulle kunna måla den så bra som möjligt. Efter att vi hittat en bild som alla tyckte om tog vi ett stort papper och pennor och sudd och började skissa på ett ungefär hur det skulle se ut. Sedan lämnade vi pappret till Henny och Erik för att de skulle säga ut en träskiva formad som Herrgården. Efter att vi fått träskivan började vi mätta med linjal och kolla på bilden och rita på träet så som det såg ut på bilden.*

Sedan började vi måla den, när vi kom runt fönstren tog vi tejp för att det inte skulle komma färg på oönskad plats. Vi blandade rätt mängd av färgerna så allt skulle bli samma färg. När vi var klara lät vi det torka. Sedan satte vi upp det på väggen och hade en invigningsfest för alla målningarna vi gjort.

Henny: 7B arbetade med Österbytema och valde att gestalta platser som de tyckte var viktiga för orten. Deras vägg blev mer sammanhållen och det berodde både på att de hade en gemensam linje från början och att de jobbade på en enda större vägg. Det blev lite som en karta över de olika platserna och Erik och jag fick lära oss mycket om Österbybruk som vi inte kände till tidigare.

Clara, Freja och Fanny i 7B säger: *Vi är från Österby och alla gillar Simbadet! Vi såg en bild på hopptornet, resten gjorde vi själva.*

Invigningen av elevernas offentliga utsmyckningar skedde i början av juni 2023, strax före sommarlovet.

Henny avslutar: På det stora hela ett väldigt roligt och lärorikt Skapande skola-projekt, som vi hoppas får sitta kvar länge och ge eleverna en mer levande skolmiljö!

Från vänster Engla, Molly och Emilia.
Foto: G-B Gunnarsson.

*Skapande Skola innebär ett statsbidrag som skolans huvudman, i vårt fall Östhammars kommun, kan söka från Kulturrådet. Det syftar till att elever ska få möjlighet till kulturupplevelser och till eget skapande, tillsammans med och under ledning av professionella konstnärer/kulturarbetare.

Flytt av paviljongen i Dannemora

Text: Gruvgruppen/Gun-Britt Gunnarsson • Foto: Bosse Lidén

Vändbrottet på ursprunglig plats i Dannemora. Okänd fotograf början av 1900-talet?
Foto från Hembygdsgården.

Den 15 juni 2023 genomförde Gruvgruppen i Dannemora Hembygdsförening en återflytt av paviljongen, som under ett antal år stått vid Mineralmuseet, öster om den stora parkeringen mitt emot Klockstapeln. Paviljongen är ursprungligen ett vändbrott/vändkors (konstbrott) till den stångång (konstgång) som överförde kraft 1,6 km från Karmdammen till Dannemora. Energin

behövdes framför allt för att pumpa upp vatten ur gruvorna. Med hjälp av ett vändbrott kunde man växla eller styra om riktningen på energiöverföringen, horisontellt men också vertikalt.

Konstbrottet sett från andra hållet.
Foto: Tekniska museet, Digitalt museum.

Paviljongen lyfts...

...och lämnar Mineralmuseet

Tillbaka på rätt plats igen.

Fortsättning följer nästa sommar.....

Ny bok

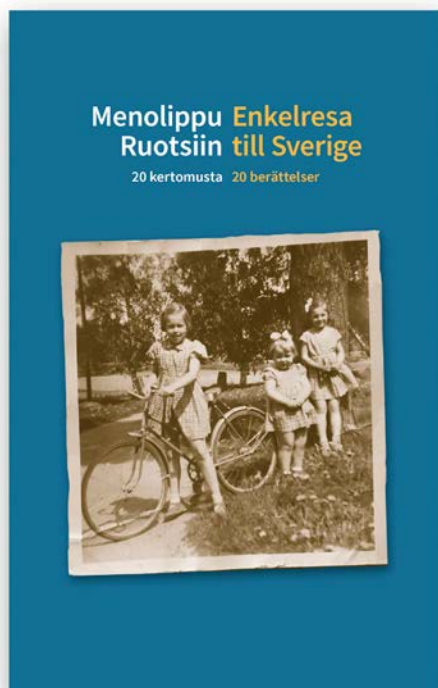
Text: Gun-Britt Gunnarsson

Läs och lär känna några av de finländare som under andra delen av 1900-talet flyttade till vår del av Sverige, närmare bestämt Östhammars kommun.

Boken *Menolippu Ruotsin / Enkelresa till Sverige* innehåller 20 personliga berättelser. I en annons i *AnnonsNytt* inbjöds alla intresserade att skriva sina livsberättelser. De flesta har skrivit själva på finska eller svenska, några andra har blivit intervjuade. Alla berättar de om varför de flyttade, om förhoppningar och saknad och om hur livet i Sverige blev. Boken innehåller även allmän historik om relationerna mellan Sverige och Finland, om de finska föreningarna i kommunen, skolundervisningen etc. All text är översatt, så man kan läsa boken både på svenska och finska. Boken innebär ett erkännande av den betydelse som sverigefinnarna haft för utvecklingen i vår bygd.

Det är Föreningen Norden i Östhammars kommun som står bakom bokprojektet. Idén att dokumentera den finska invandringen till kommunen väcktes för ett antal år sedan av Anna-Maija Högström. Det är också hon som tillsammans med Elina Friberg och Mats Bäckman har arbetat med att översätta, intervjua och skriva. De flesta skribenterna har bidragit med egna fotografier. Formgivningen är gjord av Björn Lundkvist.

Den finns på kommunens bibliotek samt till försäljning genom Anna-Maija Högström, Oiva Sarajärvi på Finska föreningen i Österbybruk och Gun-Britt Gunnarsson.

Dannemora
Hembygdsförening

Lokalbokning: Uthyrning av Korsnäs villan: 070-239 70 25.

Bagarstugan bakning. Bokning: 070-239 70 25.

Lantbruksmuseet öppet måndagar kl 09:00-15:00. För besök på lördagar och söndagar under sommaren, ring Leif Ahlund 070-635 75 58.

Kaffeserveringen i Hembygdsgården är öppen lördagar och söndagar kl 12.00-16.00 från mitten av juni, juli och augusti.

Hemsida: www.hembygd.se/dannemora

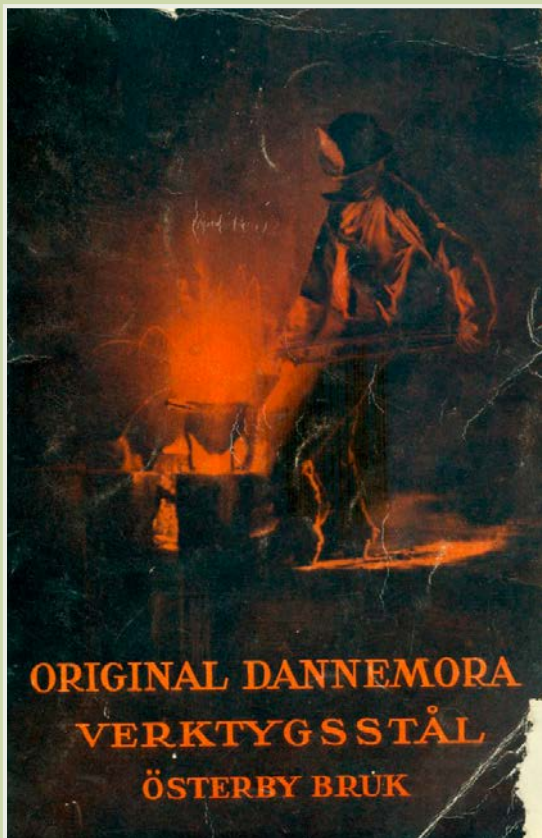
Du når Hembygdsförening via denna adress:
hembygdsgarden.osterbybruk@gmail.com

I vår omvärld finns nu många krig, konflikter och oroshärdar samt ett ofantligt mänskligt lidande. Vi får höra om det varje dag! Världen känns osäkrare än kanske någonsin efter Andra Världskriget.

Stater, organisationer och enskilda personer bidrar på olika sätt för att lindra nöden.

Dannemora hembygdsförening vill dra ett strå till stacken genom att avsätta 10 kronor per varje sålt exemplar av denna skrift till *Läkare utan gränser*, vars hjälp behövs på många håll.

**ORIGINAL DANNEMORA
VERKTYGSSTÅL
ÖSTERBY BRUK**

ISBN 978-915272825-3

9

789152

728253

123-053 85 46

Dannemorabygden

